

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Klasifikace potravin: Vztah kategorií a prostoru
na příkladu vietnamských obchodů**
Lenka Reitspiesová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Diplomová práce

**Klasifikace potravin: Vztah kategorií a prostoru
na příkladu vietnamských obchodů**

Lenka Reitspiesová

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Sosna Ph.D

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Danielovi Sosnovi Ph.D. za trpělivost, vedení, rady a podněty při zpracování mé diplomové práce. Dále velké poděkování patří mému příteli, který mi byl oporou po celou dobu studia a při vypracování práce. V neposlední řadě bych ráda vyjádřila díky všem respondentům, kteří se účastnili mého výzkumu.

OBSAH

1 ÚVOD	4
1.1 Cíl práce.....	5
2 TEORETICKÉ PŘEDSTAVENÍ POJMŮ	6
2.1 Klasifikace	6
2.1.1 Proč lidé klasifikují?	8
2.1.2 Přístupy ke studiu klasifikací	9
2.1.3 Typologie klasifikací	11
2.1.4 Kategorie	12
2.2 Prostor	14
2.3 Potraviny	16
3 KOGNITIVNÍ ANTROPOLOGIE	21
3.1 Představení kognitivní antropologie.....	21
3.2 Inspirace	22
3.3 Vývoj kognitivní antropologie	23
3.4 Základní témata.....	25
3.5 Význam jazyka	26
3.6 Zakladatel kognitivní antropologie	28
3.7 Přínos a kritika disciplíny	29
4 VIETNAMCI V ČESKÉ REPUBLICCE	31
4.1 Termín Vietnamci.....	31

4.2 Vietnamská migrace před rokem 1989	31
4.3 Vietnamská migrace po roce 1989	33
4.4 Novodobá vietnamská migrace	34
4.5 Vietnamci v ČR ve statistických údajích	34
4.6 Ekonomická aktivita Vietnamců žijících v ČR.....	35
4.7 Role médií v percepci vietnamské společnosti	36
4.8 Vybraná kulturní specifika	37
4.8.1 V čem se vietnamské chování liší od našeho?	37
4.8.2 Stravovací návyky a stolování	39
4.8.3 Historické vlivy na potraviny	42
4.8.4 Klasifikace 10 nejzdravějších potravin	42
4.8.5 Hot a cold klasifikace ve vztahu k medicíně	43
4.8.6 Vliv potravin na různé sféry života.....	45
5 METODOLOGIE	47
5.1 Výzkumný záměr	47
5.2 Mapování klasifikace	47
5.2.1 Program ANTHROPAC	49
5.3 Polo-strukturované rozhovory	50
5.4 Etické zásady	51
5.5 Popis výzkumu	52
6 VÝSLEDKY	54
6.1 Pile sort	54

6.2 Polo-strukturované rozhovory	59
6.2.1 Klasifikační logika	59
6.2.2 Vztah kategorií k prostoru.....	61
6.2.3 Ekonomické aspekty obchodu.....	63
7 DISKUSE.....	66
8 ZÁVĚR.....	69
9 POUŽITÁ LITERATURA	71
10 RESUMÉ	79
11 PŘÍLOHY	80

1 ÚVOD

Jako téma mé diplomové práce jsem si zvolila klasifikaci potravin ve vietnamských prodejnách. Toto téma jsem si vybrala, protože mě zaujala myšlenka, zda lze nalézt nějaký klasifikační klíč, dle kterého Vietnamci žijící v České republice klasifikují potraviny. Potraviny jsou každodenní součástí lidského života ve všech společnostech a mě vždy zajímalo, nejen co jíme, jak to jíme, ale také jak k potravinám přistupujeme, jak je rozlišujeme.

Ačkoliv se nacházíme v 21. století, v české společnosti je relativní nedostatek prací zabývajících se touto disciplínou. Proto jsem se rozhodla pro klasifikaci potravin, jež by mohla přispět k rozvoji vědění této hodnotné disciplíny antropologie v naší společnosti.

Možná se někomu může zdát toto téma neobvyklé, a to včetně lidí z mého okolí, kteří se mě ptali na téma diplomové práce. Já si nicméně myslím, že záleží na perspektivě, z které se člověk na problematiku dívá. O Vietnamcích v České republice bylo sepsáno již velké množství odborných prací a studií, tak proč se nepokusit propojit klasická témata s novým náhledem? Považuji klasifikaci za součást každodenního života lidí, a proto bych chtěla v práci mj. ukázat, jak taková klasifikace funguje. A proč právě na potravinách? Protože potraviny jsou mým oblíbeným tématem a chtěla jsem se jimi zabývat i z jiného pohledu, než je běžné pro ostatní lidi. Když mám příležitost, zajímám se nejen o potraviny v zahraničí, a to i z pohledu konzumace exotických pokrmů, ale i o způsob, jakým se potraviny jí, jak jsou prodávány, nebo jak jsou rozlišovány.

Z obsahového hlediska bude práce rozčleněna do několika kapitol. Práce bude dále členěna na tematické oddíly. První oddíl teoretické části bude obsahovat představení důležitých pojmů, jako je například klasifikace, kategorie, představení pojmů prostoru a potravin

v sociálních vědách. Druhý oddíl se bude zabývat představením kognitivní antropologie, jež je jedním z přístupů, prostřednictvím kterého je možné zkoumat právě klasifikace. Třetí oddíl bude charakterizovat skupinu lidí, kteří sami sebe chápou jako Vietnamce, jejich příchod na území České republiky, vybraná kulturní specifika jako například stravovací návyky, stolování nebo „teplou“ a „studenou“ klasifikaci potravin.

Metodologická část práce bude obsahovat kapitoly popisující metody sběru dat, mezi které patří modifikovaná forma třídění na hromádky (*pile sort*) a v menší míře zastoupené polo-strukturované rozhovory. Dále zde nalezneme výzkumný záměr, charakteristiku programu ANTHROPAC či popis výzkumu. Poslední kapitoly se budou věnovat interpretaci dat a diskusi se závěrem.

1.1 Cíl práce

Cílem práce bude objasnit a následně charakterizovat logiku, kterou Vietnamci, žijící na území České republiky, klasifikují potraviny. Záměrem je zmapovat myšlení Vietnamců na příkladu vietnamských obchodů s potravinami. Klasifikace je jeden z pilířů, prostřednictvím kterého je možné nahlédnout do lidského myšlení a vnímání světa.

Práce hledá odpověď na následující otázky:

- Jakou klasifikační logiku používají Vietnamci při klasifikaci potravin?
- Jaký je vztah klasifikace potravin a prostoru ve vietnamském obchodu?
- Vztahuje se klasifikace potravin k ekonomickým aspektům vietnamského obchodu?

2 TEORETICKÉ PŘEDSTAVENÍ POJMŮ

Nejprve jsem se rozhodla představit a charakterizovat důležité pojmy, které jsou podstatné v mé práci. Na první místo jsem umístila klasifikaci, protože to je dle mého názoru stěžejní termín, prolínající se celým dílem.

2.1 Klasifikace

Jedním z cílů sociální a kulturní antropologie je pochopit, jak se lidé vzájemně ovlivňují a jak na ně působí jejich prostředí. K tomuto poznání přispívá to, co antropologové označují jako kultura. Kultura je jeden ze způsobů, jakým je možné poukázat na systémy sdílených hodnot a myšlenek mezi lidmi. Systémem můžeme rozumět nějakou pravidelnost, která naznačuje, že informace, myšlenky jsou sdílené. Jedním z nástrojů, který slouží k pochopení a utřídění světa je právě klasifikace [Fischer 1999].

„*Klasifikace*“ je aspekt lidského myšlení, který nám umožňuje řadit velké množství věcí. Klasifikace generalizuje sadu více specifických podmínek, které propojují různé kategorie dohromady.

Jako příklad si můžeme uvést kategorii „*zvířat*“. Pod uvedenou kategorií je možné zařadit mnoho druhů živočichů. Budeme-li předpokládat, že většina jazyků má rozdílná označení pro různé druhy zvířat, vždy se vyskytuje více než jeden termín pro dané zvíře. Dále je nezbytné poznamenat, že každý člověk má subjektivní zkušenosti, které také ovlivňují jeho smýšlení. Vzhledem k těmto zjištěním je potřebná právě klasifikace, jako prostředek v naší mysli, který slouží k tomu, aby došlo ke snížení a utřídění počtu informací k pochopení světa a zároveň k rozšíření informací, jež je možné chápat [Fischer 1999].

Dle Encyklopedie sociální a kulturní antropologie je termín klasifikace charakterizován jako: „*činnost, při které jsou objekty, koncepty*

a vztahy řazený do kategorií; klasifikování odkazuje ke kognitivním a kulturním mechanismům, kterými je této činnosti dosaženo“ [Barnard, Spencer 2004: 129].

Klasifikace jako jeden z klíčových termínů sociální a kulturní antropologie může být také vysvětlována jako aktivita řazení lidí, věcí, pojmů, vztahů a síly do různých kategorií podobnosti. Klasifikace je nezbytná pro naše lidské schopnosti vědění a přemýšlení o světě a chápání našeho místa v něm. Člověk je jako jedinečná bytost v ohledu, v jakém dokáže manipulovat s realitou a jejím okolím. Klasifikace nám souběžně umožňuje poznání, ale také nás omezuje, protože jednáme s ohledem na klasifikační řád [Rapport, Overing 2000: 32-33].

Pro termín klasifikace neexistuje jednotná definice, jak už se v sociálních vědách stává. Obecně si dovolím, klasifikací označit různé druhy třídění, řazení věcí, stavů, vztahů, organismů dle rozličných stavů podobnosti.

Synonymem pro klasifikaci chápu označení „*kategorizace*“. V širším významovém poznání se lidé dostávají do kontaktu se všemi věcmi na světě prostřednictvím svých smyslů. „*Obecně je kategorizace jakákoliv diferenční interakce mezi autonomním, adaptivním senzomotorickým systémem a jeho světem.*“ [Harnad 2005: 21] Je to systematická interakce, protože nechceme, aby libovolná interakce byla považována za kategorizaci.

Klasifikační systémy se vyskytují ve všech lidských kulturách. Projevují se různými každodenními aktivitami, jež velmi často nemají pevně danou strukturu a ani písemnou formu. Studia klasifikačních systémů, které řadíme do antropologické disciplíny, jsou označovány jako etnovědy. Jsou považovány za součást kognitivní antropologie [Eastman, Carter 1994: 69].

Existuje mnoho druhů klasifikačních systémů. Objevily se snahy o klasifikování barev, ptáků, rostlin, příbuzenství a mnoha dalších věcí. Mezi první autory, kteří se zabývali klasifikačními systémy, patří Emil Durkheim a Marcel Mauss s přelomovým dílem Primitivní klasifikace (*Primitive classification*) [Durkheim, Mauss 2010]. Dále Lévi-Strauss v díle Myšlení přírodních národů studoval klasifikaci rostlin domorodého obyvatelstva [Lévi-Strauss 1996]. Průkopnické studie, jež přispěly k vývoji klasifikačních systémů, pochází od autorů Brenta Berlina a Paula Kaye, kteří zkoumali klasifikaci barev [Berlin, Kay 1991].

„Antropologové, kteří zkoumají klasifikačními systémy, se často pokouší izolovat a identifikovat znaky, které jsou v nich obsažené. Tento proces se často označuje jako komponentní analýza.“ Příkladem tohoto jevu může být termín příbuzenství, charakterizovaný pomocí znaků jako pohlaví, věk, vztah. Pták může být zase charakterizován barvou, velikostí [Eastman, Carter 1994: 72].

2.1.1 Proč lidé klasifikují?

V rámci studia klasifikací a antropologie považují za vhodné zeptat se na tento dotaz. Na otázku „*Proč lidé klasifikují?*“ se pokusil nalézt odpověď R. Needham. Autor ve svém díle nalézá tři různé odpovědi, které se ale nemusí nutně vylučovat a mohou spolu souviset:

Jedním z důvodů, proč se lidé snaží klasifikovat je, aby strukturovali chaos světa. Toto počínání se děje, aby se realita světa stala pro jeho obyvatele více předvídatelná a přehledná. Klasifikace tedy umožňuje uživatelům stejných či podobných klasifikačních schémat se v rámci světa jednodušeji domluvit a jednat [Needham 1979 in Růžička 2007: 11].

Druhým možným důvodem je symbolická povaha klasifikace. Lidskou touhu o přemýšlení o světě nám umožňuje uspokojit právě symbolická klasifikace. Tím, že symbolická klasifikační schémata poskytují prostor pro přemýšlení o světě a vztazích v něm, naplňují lidskou intelektuální a spekulativní funkci [Needham 1979 in Růžička 2007: 11].

Třetí odpověď se rovněž dotýká symbolické roviny klasifikace. Symbolická klasifikace také může poskytovat vysvětlení pro jiné řády světa např. sociální praxe. Symbolická klasifikace tedy nabízí vysvětlení pro ostatní druhy sociální struktury, specifické dělby práce nebo diverzifikaci společnosti do několika částí [Needham 1979 in Růžička 2007: 11].

2.1.2 Přístupy ke studiu klasifikací

Za průkopnické dílo ve studiu klasifikací můžeme považovat „*De Quelques Formes Primitives de Classification*“ v originálu vyšlé roku 1903 od autorů Emila Durkheima a Marcela Mausse. Z francouzštiny bylo přeloženo Rodney Needhamem v roce 1966. Tito představitelé francouzské tradice studia klasifikací, ve svém díle Primitivní klasifikace věří, že lidská mysl nemá dostatečnou kapacitu pro vytváření komplexních klasifikací, a rovněž považují klasifikaci za kulturní produkt každé společnosti [Durkheim, Mauss 2010: 11]. Důležitou premisou tohoto významného díla je předpoklad, že základní složkou přirozenosti člověka je jeho touha po řádu světa, jež by měl být uspořádaný, srozumitelný. Tento řád si však člověk musí vytvořit sám. Dle autorů si člověk řád vytváří prostřednictvím klasifikačních systémů, utvářených na základě společenské struktury. Strukturovaný svět pak tedy dává smysl a význam. Autoři říkají, že společnost je základním modelem pro organizování času, prostoru a pro strukturu logických operací a jiných jevů [Durkheim, Mauss 2010].

Do této tradice můžeme zařadit i Lévi-Strausse a jeho studium klasifikace rostlin u přírodních národů jako jsou například Dogoni nebo Navahové. Autor vysvětluje, že základem divokého myšlení je klasifikace. Přírodní národy používají ke klasifikaci zejména smyslové vnímání [Lévi-Strauss 1996: 57-63].

Lévi-Strauss v rámci svého strukturalistického smýšlení připodobňuje kognitivní mechanismy ke kaleidoskopu, který obsahuje různé střípky, prostřednictvím kterých je možné vytvářet mnohá uspořádání. Tato uspořádání mění svoji podobu na základě toho, jak je s kaleidoskopem otáčeno [Lévi-Strauss 1996: 54]. Autor tvrdí, že potencionální tvary jsou determinovány určitými zákony, na jejichž principu je kaleidoskop nebo lidská mysl zkonstruována. Nejdůležitějším shrnutím tohoto díla je že, kognitivní operace jako např. logické uvažování je určováno strukturou lidské mysli. Ve vztahu ke klasifikaci je základem poznat onu strukturu, která řídí tento proces [Lévi-Strauss 1996].

Druhým možným přístupem ke studiu klasifikací je tradice reprezentovaná Mary Douglas, která navazuje na přínos francouzských etnologů Mausse a Durkheima. Autorčino bádání se pohybuje v symbolické rovině. Významné dílo, ve kterém rozvádí své názory, se nazývá „*Purity and danger*“ z roku 1966. V tomto díle se Douglas zabývá kategorií nečistoty, jež je dle ní kulturní univerzálií. Ve všech společnostech se nachází předměty, činnosti, bytosti, jež jsou v určitých situacích považovány za nečisté [Douglas 1966].

Dle autorky myšlenka „znečištění“ má ve společnostech dvě úrovně, jednu instrumentální a druhou expresivní. První úroveň je vymezena tím, že lidé se navzájem snaží ovlivnit své chování. Druhá úroveň říká, že kategorie znečištění je používána k vyjádření celkového pohledu na společenský řád [Douglas 1966: 3].

Podstatnou tezí díla je tvrzení, že lidská povaha touží po přesnosti a přísnosti. Každá společnost si vytváří řád, který je pro její členy ucelený a závazný. Douglas říká, že přestože se nám svět zdá přehledný, tak často přicházíme do styku s předměty, které nezapadají do našeho řádu. Tyto aspekty můžeme nazývat odpadním produktem našeho klasifikačního úsilí, protože se pro nás stávají nezařaditelné a tudíž nečisté. Dle autorky se lidé vyhýbají nečistotě ne z hygienických důvodů, ale primárně ze symbolických důvodů. Nečistota je vnímána jako „nemístná záležitost“ [Douglas 1966: 36].

Do symbolické tradice představované Mary Douglas bych v návaznosti na její dílo zařadila i Victora Turnera. Turner zastával názor, že je vhodné pohybovat se na pomezí mezi kognitivní a sociální sférou, mezi klasifikační a neklasifikační logikou člověka. Autor říká, že lidé se neustále pohybují mezi strukturou, antistrukturou či uprostřed homogenity a heterogenity. Vzhledem k tomu je potřebné vnímat každodenní lidský život tak, že zahrnuje všechny sféry [Rapport, Overing 2000: 35-36].

Dále je možné klasifikace studovat z pohledu kognitivní antropologie, což je předmětem této práce. Do této větve řadíme autory jako například Warda Hunta Goodenougha, Brenta Berlina, Harolda Conklina a mnoho dalších. Cílem kognitivních antropologů je pochopit, jak lidé v sociálních skupinách přemýšlejí o různých událostech, jevech, jež vytvářejí jejich svět [D'Andrade 1995: 1]. Kognitivní antropologové se také snaží objevit podobnosti a rozdíly mezi různými kulturami [Boster 2005: 90]

2.1.3 Typologie klasifikací

O typologii klasifikačních schémat se pokusil například Rodney Needham. Autor rozlišuje mezi hierarchickou (vertikální) a nehierarchickou (horizontální) klasifikací. Hierarchická klasifikace slouží k popsání kategorií, které jsou ve vzájemně nerovném vztahu, postavení.

Další klasifikační schémata mohou klasifikovat, aniž by mezi kategoriemi vznikaly hodnotové rozdíly [Needham 1979 in Růžička 2007: 78-79].

Dále Needham rozlišuje praktickou a symbolickou klasifikaci. Jako příklad praktické klasifikace uvádí Needham třídění ptáků podle toho, zda létají nebo nelétají. Toto třídění má utilitární povahu. Dalším příkladem může být třídění na jedlé a nejedlé houby. Rozlišení nám umožňuje chránit naše zdraví. V rámci symbolické klasifikace mohou mít i třeba ptáci nebo houby symbolickou povahu. Např. orel mořský může symbolizovat Spojené Státy Americké nebo nějaký domorodý kmen. Symbolická klasifikace plní sociální funkci, zatímco praktická má kognitivní funkce. Symbolická klasifikace pomáhá udržet či vyvolat pouto k tomu, co daná skupina považuje za důležité [Needham 1979 in Růžička 2007: 79].

Jiné rozlišení klasifikačních schémat představil Roy Ellen. V jeho práci můžeme nalézt rozlišení mezi vědeckými a lidovými klasifikacemi. Jejich hlavní rozdíl spočívá v tom, že reagují na jiné potřeby. Vědecké klasifikace si kladou za cíl počet informací snižovat, tak aby byl do světa vnesen řád. Lidové klasifikace oproti tomu informace vytvářejí. Další rozdíl spočívá v tom, že lidové klasifikace nejsou vytvářeny jednotlivci, ale jsou sdílené skupinami v rámci společnosti. Vědecké klasifikace jsou výtvozem úzké skupiny specialistů, vědců, proto aby uspokojily jejich badatelské potřeby [Ellen 1972 in Růžička 2007: 80].

2.1.4 Kategorie

Většinu kategorií je možné charakterizovat prostřednictvím určitých vlastností, ale téměř vždy je možné najít výjimky. Nebo se také vyskytují kategorie, které není možné popsat žádnými vlastnostmi. Například u kategorie ptáků je možné tvrdit, že mají peří a létají, nicméně se vyskytují i ptáci nelétaví nebo ptáci bez peří [Eastman, Carter 1994: 74].

Kategorie také mohou být nejasné, neurčité. To znamená, že členy u nichž není možné kognitivně rozhodnout do jaké kategorie je zařadit, postavíme do pozice periferie. Postupně dochází k jejich slučování se sousedními kategoriemi. Je potřeba podotknout, že neurčitost kategorie není vnímána jako slabost. Kromě toho proces třídění exemplářů do kategorií může být užitečný způsob, jak se s neurčitostí vypořádat, jak zjistit, co je typické pro danou kategorii [Cohen, Lefebvre 2005: 10].

Eleanor Rosch stanovila dva základní principy pro vytváření kategorií. První princip je spojen s funkcí klasifikačního systému. Autorka říká, že úkolem kategorie je podat maximální množství informací s co nejmenším kognitivním úsilím. Druhý princip souvisí se strukturou informace. Rosch tvrdí, že vnímáme svět spíše skrze strukturované informace než pomocí náhodných atributů. Toho můžeme dosáhnout prostřednictvím mapování kategorií dle atributů struktury nebo vytvořením nových atributů sloužících k tomu, aby byl soubor kategorií vhodně strukturovaný [Rosch 1978: 2].

Pojem kategorie je také studován a pojmán rozdílně napříč disciplínami a samotnými autory. Za všechny uvedu několik příkladů: Harnad se zaměřuje na studium kognitivních stavů [Harnad 2005: 20-42], Muysken zkoumá gramatické kategorie [Muysken 2005: 46-68], Boster studuje strukturální uspořádání jednotlivých kategorií [Boster 2005: 92-116], Sowa rozlišuje kategorie umělých systémů [Sowa 2005: 141-161], lingvisté pracují s fonetickými, fonologickými, lexikálními kategoriemi apod. Kognitivní antropologové zabývající se termínem kategorie se nejvíce ztotožňují s věděním lingvistů [Cohen, Lefebvre 2005:7].

Při studiu klasifikací a kategorií je dominantní vizuální smysl. Dalším důležitým aspektem při studiu jsou jazykové prostředky, které nám také poskytují hlavní data, nicméně slova ne vždy dokážou podat správné informace. To je považováno za velkou metodickou překážku při studiu klasifikace [Casson 1983: 429-462].

Metodickými překážkami se jazykového hlediska se zabývala Anna Wierzbicka. Je třeba zdůraznit, že kategorizace je zakódována v jazyce. Artikulovaná řeč nám může předkládat klamy, protože různé objekty mohou být klasifikovány rozdílnými způsoby. Například v následující úvaze - považujeme všechny mrkve za součást zeleniny, ale ne naopak, pak to znamená, že mrkev je druh zeleniny. Slovo „zelenina“ označuje kategorii. Toto tvrzení je logické. Ale např. výrok: každý policista je něčí syn, a ne naopak, to ale neznamena, že policista je chápán jako druh syna. V tomto příkladu slovo „syn“ označuje kategorii. Z logického pohledu tvrzení dáva smysl, ale ze sémantického je to chybné [Wierzbicka 1984: 313-314].

2.2 Prostor

Zodpovědět jednoznačně otázku, co je prostor, je rovněž komplikované. Koncept prostoru má v rámci antropologie významné postavení. Prostor je důležitým zdrojem významu, a proto má podstatný základ při interpretaci kulturních zvyklostí [Barnard, Spencer 2004: 573]. *„Bez prostoru by se člověk, jako komplexní bytost prokazatelně jediná schopná artikulované řeči, sebereflexe, kultury a transcendentních jsoucn, nemohl stát člověkem.“* [Creswell 2004: 31]

Prostor (*space*) je chápán jako dimenze, ve které se nachází nějaká hmota. Prostor je chápán více obecně, než místo [Agnew 2011: 1-6]. Prostor je všude [Creswell 2004: 2]. Koncept prostoru může být chápán také jako schematizovaná reprezentace prostředí, které je vyplňováno objekty, jež mezi sebou mají vztahy a utváří daný prostor [Lefebvre 1991]. Dále Lefebvre rozumí prostoru jako elementu, který je žitý a formovaný svými uživateli, což se projevuje skrze symboly, reprezentace a sociální akce, které jsou v něm produkovány [Lefebvre 1991: 39].

V dnešním sociálně-vědním bádání dochází k odklonu od pozitivistického chápání prostoru jako pasivního rámce pro lokalizaci či reprezentaci různých jevů. „*Prostor je namísto toho chápán jako aktivní, konstitutivní kontext sociálních vztahů, jako prostředí ustavující a současně ustavované každodenními, kulturně či technologicky podmíněnými, tělesnými praktikami.*“ [Mulíček 2013: 783]

Prostorem v rámci kognitivní antropologie se zabýval Stephen Levinson v díle „*Space in Language and Cognition: Explorations in cognitive diversity*“. Levinson říká, že jádrem našeho myšlení je prostorové poznání. Prostorové myšlení nám poskytuje nástroje pro porozumění dalších domén jako například užívání metafor v každodenním jazyce, místa v paměti či specifická role geometrie či kartografie. Autor vysvětluje, že prostorové poznání zastává ústřední roli, protože je možné, že je to jedna z nejstarších evolučních domén. Již každé zvíře potřebovalo své smyslové orgány jako oči, uši, končetiny k určení struktury světa kolem něj [Levinson 2004: 17-20].

Dle Levinsona je prostor člověkem vnímaná kognitivní kategorie, vymezovaná artikulovanou řečí, ale zároveň je také prostor artikulovanou řečí vymezován, jazyk posléze určuje kognitivní kategorie, kterými člověk vnímá prostor [Levinson 1996: 353-382].

Prostorové kompetence zahrnují mnoho různých schopností, od rozeznání tvaru až třeba k pocitům. Prostorové poznání ve dvacátém století studují např. vědy jako etologie, kognitivní psychologie, neurologie a vědy o mozku obecně [Levinson 2004:1-9].

Oproti Levinsonovi Tim Ingold zastává odlišné stanovisko. Ingold říká, že termíny pro popsání světa a prostoru jsou všechny moc abstraktní a vzdálené od žité reality. Existuje jich mnoho variant.

Například biologové tvrdí, že organismy žijí v prostředí (*enviroments*), ne v prostoru, farmáři sejí plodiny do země (*earth*), ne do prostoru, malíři malují krajinu (*landscape*), ne prostor, nebo když jsme doma, tak jsme uvnitř (*indoor*) a ne v prostoru. Ingold říká, že prostor není nic, a protože je to „*nic*“, tak vlastně nemůže být vůbec obýván. Svět je spíše obsazený, než obydlený, a je vyplněn existujícími věcmi. Je to svět prostoru [Ingold 2011: 31].

Dále můžeme obecně rozlišovat i různé prostorové a časoprostorové kategorie. Příkladem časoprostorové kategorie je „*cesta do práce*“, dále možnou ilustrací prostorové kategorie je „*domov*“. Definování kategorií prostorových entit je podmíněné uvažováním, reprezentacemi a kontinuitami prostorových vztahů. Prostorové vztahy jsou utvářeny prostřednictvím žité zkušenosti, nebo kulturním a jazykovým kontextem [Mulíček 2013: 785-786].

2.3 Potraviny

Potravinami „*nazýváme veškeré hmoty v přírodě se vyskytující, které jsou způsobilé býti člověku potravou (v širším smysle zahrnují se pod pojem p-in i umělé výrobky člověka k tomu způsobilé; ...), t.j. které obsahují výživné látky v přiměřené jakosti a přiměřeném množství. Béře pak člověk p. ze všech tří říší přírodních: živočišné, rostlinné i nerostné.*“ [Ottův slovník naučný. Encyklopedie obecných vědomostí 1888: 340].

Potraviny, jídlo jsou v kulturní antropologii pokládány za nejmocnější nástroj pro vytváření interakce mezi lidmi. Jakákoliv potravina v sobě zahrnuje několik rozměrů např. výživový, sociální. Potraviny jsou nositeli sociálních významů, jež vyvolávají [Barnard, Spencer 2004: 302].

Dle významného vědce Massima Montanariho „*potraviny jsou kultura*“ [Montanari 2006: 9]. Potraviny se stávají kulturou, když jsou vyráběny, přetvářeny, protože člověk nepoužívá jen to, co nachází v přírodě. Potraviny se stávají tím, čím jsou, když jsou vařeny, dobře chutnají či se dokonce stávají metaforou. Potraviny jsou součástí kultury, i když jsou pojídány [Montanari 2006: 11].

Potraviny jsou také součástí lidské identity. Způsob, jakým daná skupina obyvatelstva zachází s potravinami, pomáhá určovat jejich rozmanitost, organizaci, ale také zároveň jedinečnost. Potraviny jsou důležité pro individuální identitu, protože pomáhají jedinci se psychologicky a sociálně začlenit do společnosti [Fischler 1988: 275]. To, proč jsou potraviny součástí lidské identity, také souvisí úzce s charakteristikami ve vztahu k Homo sapiens. Jedním z důležitých aspektů lidského vztahu k potravinám je všežravá povaha člověka. Druhým podstatným atributem je povaha procesu začlenění potraviny jak v reálném, tak v imaginárním smyslu do našeho života. „*Stáváme se tím co, jíme*“ [Fischler 1988: 276, 278].

Dále existuje vztah mezi potravinami a místem. Jak velkou vzdálenost musí urazit potravina, než se dostane z farmy na náš stůl? Je propojení mezi potravinami a místem relevantní? Na tyto a další otázky se snaží odpovědět Amy B. Trubek ve svém díle na příkladu americké společnosti. Autorka říká, že mluvení a starání se o jídlo jako o pouhém předmětu potavy je nesprávné. V USA musí potravina průměrně urazit přibližně 2400 km, než se dostane na stůl v domácnosti. Dle Trubek bychom měli o potravinách přemýšlet v širších souvislostech. Soustředěním se na praxe, chuť a původ jídla nám dle autorky ve skutečnosti pomáhá vytvářet kulturní hodnoty o místě, společnosti, pohostinnosti [Trubek 2008: 13-14].

Teoreticky se studium potravin a potravinových systémů používá k osvětlení obecných společenských procesů. Tyto procesy S. Mintz rozlišil na např. ekonomicko-politické procesy, sociální konstrukci paměti, kulturní materialismus, či vztah mezi kulturní a biologickou evolucí [Mintz 2002: 100].

Po dlouhém období nezájmu o potraviny a stravování, se jako první začaly zajímat o tuto oblast společenské vědy. Mezi první antropology, kteří se začali zabývat tímto tématem, patří Claud Lévi-Strauss či Mary Douglas. Autoři se zaměřovali na sítě významů spojených s kulturou a potravinami. Další autor, který se zabýval socio-kulturním studiem kulinářského umění je J. Goody [1982] v díle „*Cooking, cousine, and Class: A Study in Comparative Sociology*“. Mezi první přelomové monografické dílo je možné zařadit Audrey Richards a její „*Land, Labour and Diet in Northern Rhodesia*“ [1939]. Ona a její tým se snažili o interdisciplinární studium stravy, potravin, jejich symbolů, přípravy, spotřeby apod. [Fischler 1988: 275].

Způsobů interpretací potravinových a jídelních systémů je velké množství. Jedním z nich je symbolický přístup, prezentovaný Mary Douglas, jenž chápe potraviny nejen jako něco „*dobrého k nasycení*“, ale také jako cosi „*dobrého k přemýšlení*“ [Douglas 1966]. Pokud použijeme kategorii nečistého, která prostupuje celý náš život, na stravovací návyky a potraviny, uvidíme, že každá společnost třídí svět různým způsobem, a proto existují rozličné stravovací návyky či potravní tabu [Douglas 1966: 30-41].

Douglas se zabývala studiem potravin v mnoha ohledech. Říká, že je možné dokonce rozlišit dvě základní kategorie potravin: první z nich je formální jídlo a druhou rychlé občerstvení. Příprava a konzumace formálního jídla a potravin podléhá přísným pravidlům, struktuře,

přesnému sledu jednotlivých kroků. Oproti tomu kategorii rychlého občerstvení je možné konzumovat kdykoliv, kdekoliv, libovolně jak člověk chce. Rovněž je zajímavé, že formálního jídla se mohou účastnit pouze členové rodiny, blízcí přátelé a neformálního jídla naopak jen cizinci [Douglas 1997 in Lim Chan Ing 2011: 86-87].

Jiný názor má např. Lim Chang Ing, říká, že je důležité uvědomit si, že nemůžeme přemýšlet o světě, dokud si neuvědomíme, že kategorie a klasifikace jsou jeho nedílnou součástí a pomáhají nám na světě existovat. Existují například různé principy rozlišování potravin na jedlé a nejedlé [Lim Chan Ing 2011: 86-87].

Potraviny je také možné studovat z pohledu „*hot-cold*“ (horké-studené) klasifikace. V tomto systému je nemoc považována za nadbytek horkých nebo chladných prvků v těle, a zdraví se získává zpět konzumací správných potravin s opačnou hodnotou. V tomto smyslu horké a studené odkazuje na vlastnosti potravin nebo na jejich účinky na organismus. Dosavadní výzkumy dokazují, že je vysoká variabilita v chápání a používání „*horkého-studeného*“ klasifikačního systému. „*Horký-studený*“ klasifikační systém byl použit například jako součást etno-medicínských výzkumů v Řecku, Indii nebo Číně [Boster, Wehler 1990: 171].

Potravinové systémy byly také použity při zkoumání taxonomií a kategorií v každodenním životě. Příkladem může být studie provedená na mezi Yupno na Papua Nové Guinei. Domorodci Yupno třídí vše do tří kategorií: „*hot*“ (horký), „*cold*“ (studený) a „*cool*“ (vlažný). Všechny věci na světě jako například lidé, zvířata, potraviny, činnosti se ve světě Yupno nacházejí na nějaké ze tří uvedených úrovní. Každý člen společnosti Yupno ví, do které kategorie patří daný předmět [Wassman 1994: 19-38].

Dalším příkladem jsou Perchonock a Werner, kteří se také zabývali studiem potravinových systémů. Autoři prováděli výzkum u Navahů a soustředili se na taxonomii potravin. Výzkumníci dokonce použili ke sběru dat metodu *pile sortingu* (třídění na hromádky) [Perchonock, Werner 1968: 229-230].

3 KOGNITIVNÍ ANTROPOLOGIE

Nyní bych ráda představila kognitivní antropologii, jako jeden z přístupů, prostřednictvím kterého lze zkoumat klasifikace.

3.1 Představení kognitivní antropologie

„Kognitivní antropologie je studium vztahů mezi lidskou společností a lidským myšlením. Kognitivní antropologové studují, jak si lidé v sociálních skupinách představují a přemýšlejí o objektech a událostech, které vytváří jejich svět – ten zahrnuje vše od fyzických objektů, jako jsou volně rostoucí rostliny, až po abstraktní události jako je sociální spravedlnost.“ [D’Andrade 1995:1]

Kognitivní antropologové se dále snaží pochopit, jak se kultura stává, vysvětlit, jak se kolektivní chápání světa objevuje v sociálních skupinách a objevit mezi-kulturní podobnosti a rozdíly napříč kulturami, které by mohli být společné pro celé lidstvo [Boster 2005: 90].

Hlavním cílem prvních výzkumů kognitivních antropologů bylo identifikování obsahu a organizace kultury. To dokazuje i koncept Anthonyho Wallace „(...) „*mazeway*“, který vysvětluje jako „*mentální obraz společnosti a její kultury*“. Koncept zahrnuje „*vnímání bludiště fyzických objektů životního prostředí a také způsoby, jakými může toto bludiště manipulovat samo sebou a také druhými, tak aby minimalizovalo stres.*“ [D’Andrade 1995:17]

Kultura je klíčovým termínem v kognitivní antropologii. Znalostí (*knowledge*) ať již vědomou či nevědomou, vždy myslíme znalost kulturní. Poznání či znalosti jsou přítomny v mnoha aspektech lidského života, jako jsou myšlenky, slova, předměty. Veškeré kulturní znalosti jsou získávány v interakci, nikdy ne v izolaci [Trajtelová 2013: 10].

Kognitivní antropologie zdůrazňuje pravidla chování, nikoliv chování samotné. Netvrdí, že může předvídat lidské chování, ale snaží se vymezit, co je možné očekávat v daných kulturních situacích. Kognitivní přístup také popisuje a objevuje procesy změn [Applebaum 1987: 409].

Kognitivní antropologie obsahuje široké pole témat. Jako příklad tradičního studia sem řadíme výzkum příbuzenské terminologie, lidovou taxonomii až po současnější výzkumy emocí, kognitivních procesů, paměti, motivací apod. „*Kognitivní antropologie je umístěna do oblasti antropologických, vědeckých a sociologických výzkumů se zvláštním důrazem na lidské poznání v kulturním kontextu.*“ [Trajtelová 2013: 11-12]

Kognitivní antropologie je součástí kognitivních věd. Jejich společným teoretickým cílem je porozumět a vysvětlit chování příslušníků rodu Homo Sapiens [Astuti, Maurice 2012: 3]. Kognitivní věda je „*vědecké zkoumání poznání v souladu s metodami šesti disciplín: filozofie, psychologie, lingvistiky, informatiky, neurovědy a antropologie*“ (Harnish 2009 in Trajtelová 2013: 13). Současný přístup kognitivní antropologie se nachází v blízkosti sociální a kulturní antropologie, která využívá metody, teorie kognitivních věd (např. evoluční biologie, experimentální psychologie). Zaměřuje se například na výzkum modelů lidského vnímání a myšlení v různých kulturních společnostech [Trajtelová 2013: 17-19].

3.2 Inspirace

Do 50. let 19. století nebyla kognitivní antropologie považována za výrazný přístup v rámci antropologie. Avšak její intelektuální a inspirativní kořeny můžeme hledat ještě hlouběji, než u F. Boase. Již osvícenští představitelé jako Rousseau (1712 – 1778), Hobbes (1558 – 1679) nebo Locke (1632 – 1704) tvrdili, že komunikace mezi myslí a společností, je zásadní pro pochopení společnosti. Rousseau předpokládal, že lidská populace je v podstatě dobrá, jen je poničená, a proto prosazoval návrat

k „přirozenému stavu“. Hobbes zase říkal, že lidé jsou od podstaty sobečtí, je tedy nutné omezit jejich vládu nad společností. Locke byl přesvědčený, že lidé se rodí bez vrozených idejí, ale utvářejí se až na základě svých zkušeností, které získávají během života [Garbarino 1983: 20].

Významný inspirační metodologický a teoretický zdroj kognitivní antropologie byla lingvistika. Edward Sapir (1884 – 1939) a Benjamin Lee Whorf (1897–1941), významní představitelé lingvistické antropologie a autoři Sapir-Whorfovy teorie, formulovali názor, že struktury jazyka a kultury vytvářejí klasifikační kategorie, které pomáhají porozumět světu. Bylo vyvinuto několik metod a technik, které se zrodily právě z lingvistiky. Klasifikační schémata či sémantická pole se staly součástí kognitivní antropologie [Trajtelová 2013: 31].

Jazyk má v rámci kognitivní antropologie podstatné místo. Chápeme jej jako základ kognitivních systémů společností. Jazyk je brán jako prostředek porozumění, klasifikace znalostí a vědomostí. Umožňuje formulovat zkušenosti a sociální chování [Soukup 2011: 144].

3.3 Vývoj kognitivní antropologie

Kořeny kognitivní antropologie můžeme hledat již u France Boase (1858-1942), který říkal, že různé kultury, společnosti mají odlišné vnímání světa. Své tvrzení podložil svojí studií pojednávající o problematice barev vody a ledu u Inuitů. Boasovi bylo zřejmé, že údaje o zrakových vjemech jsou do značné míry ovlivněny subjektivními faktory a že různí lidé mají různé představy o světě [Budil 2003: 298]. Odtud pochází stimul k vědeckému bádání o kategoriích a klasifikacích. Nicméně kognitivní antropologie jako taková je poměrně mladá disciplína.

Její vznik můžeme datovat do 50. let 19. století. Od této doby prošla mnoha proměnami [Trajtelová 2013: 11-12].

Kognitivní antropologie byla vždy ovlivněna různými přístupy tematickými či metodologickými. Jako příklad můžeme uvést behavioralismus, strukturalismus, lingvistiku [D'Andrade 1995].

Vývoj oboru a předměty jeho zájmu lze rozdělit do několika fází. „*Počátkem kognitivní antropologie byl zájem o mentální rovinu kultury jako způsobu kategorizace a klasifikace světa.*“ Vznikl tak směr označovaný jako „*etnověda*“. Snahou etnovědy bylo pochopit kultury zevnitř, pomocí jejích vlastních kategorií. Kategorie ale byly vlastní pouze určité skupině lidí. K hlavním představitelům tohoto směru patřili např. W. Goudeouh a H. Conklin. V tomto období docházelo k rozvoji klasifikačních „*taxonomií*“, v podobě větvících se stromů nebo „*prototypů*“, nejlepších příkladů dané kategorie. Tento proud můžeme datovat do 50. let 19. století, jak již bylo uvedeno výše [Pokorný 1995: 44].

V 60. – 70. letech docházelo k postupné proměně. V šedesátých letech byla kognitivní antropologie zahrnována do širšího hnutí v antropologii označovaném jako „*nová etnografie*“ [Budil 2003: 299]. Předchozí paradigma ustupovalo do pozadí. Kognitivní antropologie se rozvíjela pod vlivem funkce a kulturního kontextu. Výzkumy kognitivní antropologie se začaly soustředit na lidské emoce, vztahy. Taxonomie byly nahrazeny tzv. „*kulturními modely*“, schémata, rámci sdílených znalostí vyskytujících se ve strukturách mysli v rámci společnosti [Pokorný 1995: 44-45].

Od 80. let je kognitivní antropologie poměrně diverzifikovaná. Nejvíce ovlivněna byla psychologíí, protože obě disciplíny zkoumaly

povahu kognitivních procesů. Roli kognitivních nástrojů hrálo lidské tělo, vnější prostředí, kolektivní vztahy, okolní činnosti [Pokorný 1995: 45].

V 90. letech pokračovalo studium dosavadních témat kognitivní antropologie, ale objevily se i zcela nová výzkumná témata a projekty. Příkladem může být náboženské poznání, jež zkoumal Boyer (*Cognitive aspects of religious symbolism*, 1993) nebo zaměření na ekologii E. Hunna (*Ethnoecology: The relevance of cognitive anthropology for human ecology*, 1989) [Bennardo 2013].

3.4 Základní témata v kognitivní antropologii

Kognitivní antropologie se snaží pochopit kulturní specifika prostřednictvím znalosti nejmenších jednotek systému a nejjednodušších struktur významu [D'Andrade 1995: 16].

a) Příbuzenský systém

„Základní kulturní systém je příbuzenská struktura“. Příbuzenské vztahy a jednotlivé role v nich představují základní významovou jednotku ve společnosti. Různé kultury mají odlišné příbuzenské systémy [Trajtelová 2013: 34].

Revoluci ve studiu příbuzenských systémů udělali především dva vědci, Ward H. Goodenough a Floyd Glen Lounsbury. Přijali několik postupů pocházejících ze strukturalistické lingvistiky, včetně komponentní analýzy, a provedli řadu analýz terminologií příbuznosti [Bennardo 2013].

b) Lidová taxonomie

Dalším důležitým tématem v kognitivní antropologii je lidová taxonomie neboli klasifikační systémy. „Hlavní důraz je zde založen na

taxonomickém vztahu – kdy x je druh y – to je hlavní způsob, jak lidé organizují své vědomosti (...) [Trajtelová 2013: 36].

Hlavními autory, kteří přispěli k rozvoji tohoto tématu, jsou Brent Berlin a Harold Conklin, kteří se zabývali klasifikací botanického světa. Taxonomii také studoval Cecil Brown, který jako první antropolog použil model klasifikací na neživé předměty jako např. nástroje nebo dopravní prostředky [Trajtelová 2013: 36-37].

c) **Vnímání barev**

Třetím významným tématem kognitivní antropologie je studium vnímání barev. V tomto odvětví udělali převrat autoři Berlin a Kay. Do roku 1969 bylo vnímání barev založeno zejména na vizuálním smyslu. Ale po roce 1969 došlo k úpravě uvažování, Berlin a Kay podporovali závislost mezi jazykem a vnímáním jako součást lidského poznání [Bennardo 2013].

3.5 Význam jazyka

Jak již bylo uvedeno, jazyk má v rámci kognitivní antropologie podstatné místo. Jazyk je unikátní charakteristika lidského druhu. Prostřednictvím jazyka je člověk schopný vytvářet si své fiktivní světy, psát poezii, porozumět alegoriím a mnoha dalším věcem. Lidé používají jazyk k zaznamenávání své zkušenosti ze světa [Trajtelová 2013: 25].

Studiem jazyka se zabývá zejména lingvistika. Jazyk je pojmán jako prostředek komunikace. Mezi další charakteristiky patří, že je jazyk symbolický, strukturovaný, vícerozměrný, generativní a velmi dynamický systém [Trajtelová 2013: 27-28].

Důležitý přínos získáme propojením poznatků z oblasti jazyka a poznání z lingvistické antropologie a kognitivní psychologie. To nám

umožní formulovat problematiku účinku jazyka na tvorbu kategorií [Bennardo 2013].

Jak již bylo napsáno výše, jazyk zahrnuje tvoření kategorií a klasifikačních systémů. Zároveň jsou klasifikační systémy utvářeny prostřednictvím posouzení jejich referentů a také na tom, jak lidé těmto referentům rozumí a jak je chápou. Klasifikační systémy mohou být utvářeny nezávisle na jazyce, například malé dítě chápe koncept slova „*domov*“ i předtím, než je schopné jej vyslovit. To ukazuje neustálý pohyb mezi aspekty klasifikace, jež jsou produkovány prostřednictvím jazyka a duševních vloh, díky kterým se dítě učí vyjádřit pojmy pomocí slov. Je zde dialektický vztah, který nám ukazuje, že i nejazykové vědomosti mění svoji podobu a stávají se jazykovými [Bloch 1998: 6].

Dalším příkladem může být kategorie prostoru, jež je vymezena lidskou řečí, ale zároveň je také prostor artikulovanou řečí určován. Jazyk určuje kognitivní kategorie, kterými člověk může vnímat prostor [Levinson 1996: 353-382].

V rámci kognitivní antropologie propůjčuje jazyk přístup do jedinečných perspektiv světa. Jazyk je brán jako základ kognitivních systémů společnosti. Kognitivní antropologové přijali fakt, že jazykové struktury každé společnosti tvoří kulturní specifika zkoumané kultury [Soukup 2011: 144].

Z moderní lingvistiky byla vytvořena řada metod, které se užívají v rámci kognitivní antropologie. Mezi nejdůležitější patří již zmíněná komponentní analýza, dále například sémantické domény nebo klasifikační systémy. V současné době vystupuje na výsluní nová disciplína – kognitivní lingvistika. Tato odvětví se zabývá studiem jazyka v souvislosti s mentálními a kognitivními funkcemi a strukturami mysli.

Představitelkou této disciplíny je například Monika Schwarz [Trajtelová 2013: 31].

3.6 Zakladatel kognitivní antropologie

Ward Hunt Goodenough

„Za zakladatele kognitivní antropologie je pokládán americký antropolog Ward Hunt Goodenough, který vydal v roce 1956 proslulou studii o terminologii příbuzenského systému obyvatel Trukových ostrovů v Mikronésii (Componential analysis and the study of meaning)“ [Budil 2003: 298].

Pokud bychom chtěli datovat vznik kognitivní antropologie, pak by to byl jistě rok 1957, kdy Goodenough formuloval svoji definici kultury:

„A society's culture consists of whatever it is one has to know or believe in order to operate in a manner acceptable to its members, and to do so in any role that they accept for any one of themselves. Culture, being what people have to learn as distinct from their biological heritage, must consist of the end product of learning: knowledge, in a most general, if relative, sense of the term. By this definition, we should note that culture is not a material phenomenon; it does not consist of things, people, behavior, or emotions. It is rather the organization of these things. It is the forms of things that people have in mind, their models for perceiving, relating, and otherwise interpreting them.“ [Goodenough 1957 in Boster 2005: 94-95].

Autor se narodil se 30. května 1919 v Cambridge ve státě Massachusetts. Oženil se s Ruth A. Gallagher 8. února 1941. Vystudoval na Cornell University obor zaměřený na skandinávské jazyky a literaturu. Mezi lety 1947 – 1965 publikoval několik významných etnografických studií [Kimmell].

Jeho důležitým přínosem kognitivní antropologii bylo vymezení komponentní analýzy. Komponentní analýza je sémantická analýza

významu jednotlivých složek založených na seznamu shromážděných jazykových termínů dané oblasti ve společnosti [Trajtelová 2013: 35]. Mezi jeho významná díla patří například „*Componential Analysis and the Study of Meaning*” (1956) či „*Property, Kin, and Community on Truk*” (1951) [Simonova, Robertson, Beasley 2009].

3.7 Přínos a kritika disciplíny

Hlavním přínosem kognitivní antropologie je, že poskytuje podrobné a spolehlivé popisy kulturních jevů, to se stalo její ústřední snahou. Za další pozitivum může být považováno, že poskytla pomyslný most mezi kulturou a fungováním mysli člověka. Kultura a osobnostní přístup prokázaly, že socializace prochází vlivy kulturních zvyklostí a vírou člověka. Kognitivní antropologie dokázala, že lidská psychika je ovlivňována reprezentacemi. Dále se kognitivní antropologie pokusila dokázat, že samotné kulturní dědictví je utvářeno schopnostmi a limity vlastního lidského kognitivního systému. Velice důležitým a pozoruhodným úspěchem vědy, je její rozsáhlý metodologický rozvoj [D'Andrade 1995: 251-252].

Za obecný problém kognitivní antropologie je považováno to, že všechny výzkumné práce byly prováděny v anglickém jazyce, což utváří otázku, zda mohou být výsledky a závěry použity i pro jiné společnosti [Simonova, Robertson, Beasley 2009].

Další kritika pochází i od samotných představitelů kognitivní antropologie. Keesing diskutoval kritiku v článku „*Paradigms Lost: The New Ethnography and the New Linguistics*“. Kritizuje etnovědce, že studovali terminologii barev nebo taxonomie, aniž by byli schopni vysvětlit jejich význam v rámci kultury jako celku. Říká, že se vytvářeli

komplikované taxonomie, které nedokázaly odhalit vnitřní fungování společnosti [Keesing 1972: 299-332].

Následující kritika se týká toho, jak hledat kulturu v mysli. Každý sociální vědec, včetně kognitivních antropologů, má jinou představu o tom, jak pracovat na svém cíli. Proto je zřejmé, že tak složitý problém jako je studium lidské mysli, duševních procesů a kultury musí usilovat o mnohostranný konsenzus, kterého ovšem nelze jednoznačně docílit. [Simonova, Robertson, Beasley 2009].

Domnívám se, že kognitivní antropologie má budoucnost v mnoho oblastech zkoumání, protože studium kognitivních systémů lidské mysli a kultury je stále ještě na počátku. Považuji tento druh zkoumání za velmi slibný.

4 VIETNAMCI V ČESKÉ REPUBLICE

Na úvod bych ráda představila stručnou historii příchodu Vietnamců na území České republiky, protože je nezbytné zasadit téma do základního informačního rámce. Součástí této kapitoly je dále charakteristika vybraných činností a specifických rysů Vietnamců.

4.1 Termín Vietnamci

Ve Vietnamu žije z etnografického pohledu kolem 60 různých národností. Většinou národnostní populaci tvoří Vietové (neboli Kinh), jejichž název má společné kořeny jako pojmenování státu. Na území České republiky žije přibližně 90% Vietnamců hlásících se právě k národnosti Viet. Z hlediska státní příslušnosti pojmem Vietnavec rozumíme člena Vietnamské socialistické republiky [Kocourek 2006: 46]. Vietové tvoří 85,7 % celkové populace Vietnamců. Mezi další etnické skupiny patří například Tay 1,9 %, Thai 1,8 %, Muong 1,5 %, Khmer 1,5 %, Mong 1,2 %, Nung 1,1 % a ostatní čítají 5,3 % podle dat z roku 1999. Celkový počet obyvatel Vietnamu činí 93 421 835 [CIA].

Z hlediska této práce považuji za Vietnamce občana žijícího na území České republiky, který sám sebe chápe jako Vietnamce.

4.2 Vietnamská migrace před rokem 1989

Počátky vietnamské migrace na území dnešní České republiky můžeme datovat do 50. let 20. století, kdy byla 2. února 1950 podepsána smlouva o navázání diplomatických vztahů mezi Československem a Vietnamskou demokratickou republikou. Spolupráce byla vzájemná, Československo potřebovalo pracovní sílu a spolupráce s Vietnamem jim přinášela výhodné podmínky a na druhé straně Vietnam toužil vzdělávat své občany. Hlavní motivací příjezdu Vietnamců do bývalého Československa bylo získání kvalitního vzdělání, kvalifikace, zlepšení

ekonomické situace a tím i zvýšení sociálního statusu ve Vietnamu [Kocourek 2006: 46].

První vlnu migrantů tvořili zejména jednotliví studenti, kteří přicházeli již od 40. let. V roce 1954 bylo přijato několik desítek vietnamských sirotků v rámci mezinárodní pomoci poválečnému Vietnamu. Děti byly umístěny v Chrastavě. Většina z nich se na přání vietnamské vlády vrátila zpět do vlasti [Kocourek 2006: 47-48].

V období 1950 – 1989 sem přijížděli vietnamští občané zejména na základě Dohody o kulturní spolupráci, která obsahovala desítky až stovky studentů graduálního i postgraduálního studia. Dále sem cestovali lidé na základě Dohody o vědeckotechnické spolupráci, jež zahrnovala praktikanty, učně a pracovníky, kteří se vzdělávali především v oblasti strojírenství, textilního a potravinářského průmyslu [Kocourek 2006: 47-48].

Největší nárůst cizinců můžeme zaznamenat v letech 1979 – 1985. Celkem do Československa přijelo 8 700 žáků středních odborných učilišť a 23 300 stážistů a praktikantů na základě sjednání dohody o odborné přípravě a zvyšování kvalifikace vietnamských občanů. V roce 1981 pobývalo na našem území asi 30 000 – 35 000 vietnamských občanů, z čehož dvě třetiny z nich pracovaly v dělnických profesích [Kocourek 2006: 47-48].

Poté docházelo k postupnému snižování počtu osob. V roce 1985 se na našem území nacházelo pouze 19 350 vietnamských příslušníků, z čehož byla většina mužského pohlaví. Vietnamci byli rozmístěni po celém území tehdejší republiky, ale nejvíc se jich nacházelo v Praze (cca 4 000 osob) [Brouček 2003: 15].

Podstatným charakteristickým znakem migrace v tomto období také bylo, že to byla státem organizovaná migrace podléhající mezinárodním

dohodám. Omezovala se výhradně na několikaleté pracovní nebo studijní pobyty [Freidingerová 2014: 80].

4.3 Vietnamská migrace po roce 1989

Rok 1989 je hlavním mezníkem, který dělí vietnamskou migraci do dvou hlavních období. V prvním období před rokem 1989 převažoval motiv pomoci vietnamské společnosti postižené válečnými konflikty.

Druhé období od počátku 90. let navazuje na předešlou migraci, migrací dalších Vietnamců, příbuzných a známých již zde usídlených osob. Hlavním motivem této druhé etapy je zlepšení ekonomického postavení [Brouček 2003: 15-16].

V roce 1990 došlo ke zrušení mezinárodních smluv s Vietnamem, a proto museli Vietnamci svůj pobyt legalizovat jinak. Jako efektivní čin se ukázalo vlastnictví živnostenského listu [Hofírek, Nekorjak 2009: 164]. Většina příchozích Vietnamců v 90. letech jsou noví migranti, kteří zde dosud nepobývali. Po roce 1991 sem hojně přicházejí také podnikatelé, následováni svými rodinami a dětmi. Tito noví migranti nemají k ČR tak vřelý vztah a nemají o ní takové povědomí.

Za účelem podnikání se do ČR vraceli také někdejší studenti, kolem kterých se postupně vytvářeli vietnamské komunity. Z počátku si vietnamští obchodníci pronajímali stánky na tržnicích, protože to bylo nejen nejlevnější, ale také to byl běžný způsob prodeje ve Vietnamu. Dále se obchodníci soustředili na sousední státy, a proto rozkvétal obchod v příhraničních oblastech. Posléze ve velkých městech jako je Praha, si sdružení podnikatelů pronajímaly objekty bývalých továren, kde se soustředil velkoobchod [Brouček 2003: 15-19].

„Vietnamští podnikatelé většinou prodávají dovezené levné textilní, obuvnické a elektronické zboží. V poslední době také ve velkém množství provozují večerky, potraviny, prodávají zeleninu a ovoce, dále tabák

a lihoviny. V malých městech jsou někdy jedinými provozovateli obchodů s potravinami“ [Pechová 2007: 24].

4.4 Novodobá vietnamská migrace

V současnosti přicházejí Vietnamci převážně z důvodů sloučení rodiny, zlepšení ekonomické situace nebo studia. Poslední nedávná vlna migrace v letech 2000 – 2008 je tvořena zejména pracovními migranty z vietnamského venkova, kteří přijížděli pracovat do továren jako tzv. „agenturní pracovníci“ [Freidingerová 2014: 80]. Druhou součástí této vlny jsou tzv. *dospělí rodinní příbuzní starousedlíků*, kteří přicházejí do země z vlastní iniciativy. Tento druh migrantů je závislý na již zde žijících příbuzných nebo známých a je mnohem méně integrovaný, kvůli pohodlí, již jim poskytují příbuzní [Freidingerová 2014: 102].

Tato třetí vlna migrace podléhá značnému vlivu cizineckého zákona. Zákon zavedl řadu opatření, mezi které patří například zpřísnění podmínek vstupu občanů na český trh práce nebo upravení podmínek pro vydání víza a povolení k pobytu. V tomto období také došlo k mírnému poklesu Vietnamců na území ČR zejména v letech 2009 - 2010, právě v souvislosti s přijetím cizineckého zákona, kvůli kterému museli někteří Vietnamci opustit ČR, protože nesplňovali jeho podmínky [Freidingerová 2014: 81].

4.5 Vietnamci v ČR ve statistických údajích

Podle údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ) má k roku 2012 v ČR povolení k pobytu 60,3 tisíc Vietnamců [ČSÚ]. Ačkoliv se ČSÚ snaží získat relevantní data, tak není přesný počet Vietnamců v České republice znám. Důvodem je, že existují nelegální skupiny migrantů, kteří nejsou ve statistikách zahrnuti a také proto, že jsou tam naopak započítáni jedinci, již se na území ČR nevyskytují. Jedná se především

o držitele s povolením k pobytu, kteří se na našem území trvale nezdržují. Vietnamci jsou po Ukrajincích a Slovácích třetí nejpočetnější cizineckou komunitou v ČR [Freidingerová 2014: 81-82]. Dle neoficiálních údajů se bez platných dokladů k pobytu vyskytuje na našem území kolem 10 000 osob vietnamského původu. Co se týká rozmístění, tak mezi nejvíce osídlené oblasti patří Karlovarský kraj, Ústecký kraj, Praha, Plzeňský kraj, Jihomoravský a Moravskoslezský kraj [Pechová 2007: 17].

4.6 Ekonomická aktivita Vietnamců žijících v ČR

Jak již bylo uvedeno, po ukončení vzájemných dohod mezi Československem a Vietnamem byli Vietnamci nuceni legalizovat svůj pobyt jiným způsobem, jímž bylo pořízení živnostenského oprávnění. Od počátku 90. let do roku 2006 se vietnamská aktivita soustředila jen na podnikání. Prodej spotřebního zboží (textil, elektronika) byl rozšířen i na potraviny. V posledních letech se jejich služby rozšiřují i o vietnamská občerstvení a restaurace pro širokou veřejnost [Freidingerová 2014: 106-110].

Od roku 2006 začali přibývat agenturní pracovníci. Tito vietnamští dělníci pracovali v českých továrnách. Rok 2008 byl vrcholem nárůstu tohoto typu dělníků. Poté následoval jejich pokles. Nárůst vietnamských zaměstnanců byl způsoben zejména přílivem osob s nízkou úrovní vzdělání [Freidingerová 2014: 106-110].

Kromě legálního podnikání, Vietnamci na území České republiky také provozují i nelegální činnosti. Nelegální aktivita bývá častým stereotypem, který je spojovaný s vietnamskými obyvateli v ČR. Média tato nelichotivá tvrzení svými příspěvky jen podporují [Brouček 2003b: 82]. Mezi takové aktivity můžeme zařadit medializovaný prodej marihuany. Méně známými praktikami je například práce na černo za

poskytnutí ubytování. Tito lidé se poté často stávají předmětem vykořisťování.

Ekonomická aktivita je ústředním bodem života Vietnamců v ČR. Od ní se odvíjejí všechny jejich ostatní činnosti a vztahy. Přestože je většina Vietnamců na trhu práce málo mobilní, jejich podnikatelský záměr a nízké emoční pouto k místu jim umožňuje vysokou flexibilitu a možnost přestěhovat se do jakékoliv lokality v rámci země. Pokud se vietnamským podnikatelům nedaří v podnikání, tak změní jeho předmět, nejčastěji z obchodu s oblečením na večerku s potravinami nebo z večerky na restauraci [Freidingerová 2014: 106-110].

„Smysl svých ekonomických aktivit formulují Vietnamci žijící v ČR do tří zásad: uživit na dobré úrovni rodinu, finančně zabezpečit děti a postarat se o rodiče, kteří jsou ve Vietnamu“ [Brouček 2003: 20].

4.7 Role médií v percepci vietnamské společnosti

To, jak jsou Vietnamci vnímáni českou společností, je výrazně ovlivněno mediálním obrazem, který je vytvářen českými sdělovacími prostředky. Obecně je na cizince, včetně Vietnamců nahlíženo skrze nelegální aktivity, jež si média při své prezentaci vybírají. Každodenní běžné aktivity Vietnamců jsou pro média nezajímavá, a proto je jejich obraz vykreslován spíše negativně [Hofírek, Nekorjak 2009: 192].

V článcích uveřejněných v médiích Vietnamci často vystupují v roli pachatele, ale vyskytují se i články, kde se Vietnamci objevují v roli oběti zločinu nebo jen svědka nějaké trestné činnosti [Klvačová, Bitrich 2003: 15]. Klvačová a Bitrich se zabývali analýzou mediální prezentace Vietnamců a jejich výzkumná studie říká, že v médiích se nejčastěji píše o Vietnamcích jako o skupině trhovců, s čímž také souvisí nejpočetnější počet článků týkající se kriminality stánkového prodeje. Články často

informují o úspěšném zásahu celníků či policistů. Další početnou skupinu článků tvoří spektrum zabývající se násilím. Jedná se především o různé rvačky, loupeže nebo vydírání. V uvedených případech vystupují Vietnamci zejména v roli pachatelů [Klvačová, Bitrich 2003: 27-29].

Jinou kapitolou jsou články, které se nevztahují ke kriminální činnosti, ale k problematice tržišť. Někdy jsou tržnice prezentovány jako nevzhledné, jindy jsou spojovány s úslužností a ochotou Vietnamců. Také se hovoří o přechodu z tržnice do kamenných obchodů, které přináší vyšší zisk. Zcela odlišnou kapitolu tvoří články o výskytu vietnamských dětí ve školách, jejichž počet stále stoupá. Ojediněle se můžeme dozvědět například o tématu vietnamských pytláků, kteří načerno lovili ryby apod. [Klvačová, Bitrich 2003: 27-29].

Obecně můžeme shrnout, že reprezentace Vietnamců v českých médiích je nasycena negativními zprávami, na jejichž základě si dle mého názoru česká společnost vytváří a reprodukuje negativní stereotypy a vnímání o Vietnamcích, které pak přisuzuje všem Vietnamcům. Za jeden z klíčových kroků, který by mohl pomoci upravit smýšlení majoritní společnosti o Vietnamcích (či cizincích celkově) považuji úpravu zveřejňovaných, často zkreslených mediálních informací.

4.8 Vybraná kulturní specifika Vietnamců

Na následujících stránkách bych ráda charakterizovala vybraná kulturní specifika Vietnamců, protože nám umožní zorientovat se v dané problematice. Navíc mohou být zdrojem zajímavých a nových informací.

4.8.1 V čem se vietnamské chování liší od českého?

Pro Vietnamce žijící v České republice je charakteristickým rysem uzavřenost a izolovanost. Velmi typickým znakem je pro ně také permanentní pracovní nasazení [Varianty 2002: 374]. Vietnamci často

neudrží blíží přátelské vztahy s lidmi z okolní společnosti, jsou vnímáni jako homogenní monotónní skupina podnikatelů [Brouček 2003: 55-56]. V rámci slušného chování je pro ně typické klidné, uctivé vystupování a neafektované pohyby [Varianty 2002: 382].

Jak v mediálních článcích, tak v použité literatuře jsou reprodukovány vietnamské rysy, zvyky a charakteristiky, tak jak je vidí právě široká veřejnost. Je potřebné uvést, že výše či níže uvedené charakteristiky se nemusí vztahovat na všechny Vietnamce, ale že tak je vidí a prezentuje okolní společnost.

Důležitým charakteristickým rysem vietnamského chování a vystupování je také specifická komunikace. Vietnamská verbální komunikace nerozlišuje tykání a vykání v takové podobě, jak jej známe v českém jazyce. Vietnamec užívá jiných zdvořilostních obrátů a slov závislých na situaci. Ve vietnamštině nabývá verbální i neverbální komunikace stejného významu, ale při neznalosti daného jazyka je mimoslovní komunikace důležitější [Varianty 2002: 381-382].

To je i jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla do své práce toto téma zařadit. Při realizaci výzkumu jsem se setkala s touto problematikou, proto považuji za vhodné uvést příklady neverbální komunikace a její významy.

Prostředky neverbální komunikace jsou např. následující:

- Příímý pohled do očí je Vietnamci často vnímán jako nezdvořilý. Neznamená to projev respektu nebo zájmu.
- Podání ruky je také důležité. Zřetelný stisk pravé ruky je doprovázen lehkým stisknutím i levé ruky. Z toho vyplývá, že v jednu chvíli buď držíme ruku druhé osoby v obou svých dlaních, nebo si obě ruce podáváme zároveň. Podání jen pravé ruky může být vnímáno jako nezdvořilé.

- Slušné oblečení je základním projevem správného chování. Celkové vnímání vzhledu je důležité. Stejně jako naše majoritní společnost většinou nerozeznává Vietnamce nebo Asiaty obecně, ani oni nerozeznávají nás.
- Gesto pro přivolání další osoby, se vyznačuje máváním ruky dlaní směrem k zemi. V opačném případě je to vnímáno jako projev nadřazenosti [Varianty 2002: 381-382].

4.8.2 Stravovací návyky a stolování

Vietnamská kuchyně a stravovací etika je naprosto odlišná od české a pro mě nesmírně zajímavá. Vietnamská kuchyně je plná exotických chutí, vůní a také je odrazem životního stylu. Všechna jídla jsou připravována tak, aby byla v rovnováze s „jin-jang“. Rovněž v sobě zahrnuje principy pěti chutí: slané, sladké, hořké, kyselé a pikantní. [Vietnamese food 2010].

Postup přípravy pokrmů je velice rozličný. Nejčastěji používaná úprava je restování. Je to výhodné z časových důvodů, a také proto, že si potraviny zachovávají přirozenou chuť a intenzivní vůni. Dále se jídla upravují dušením, grilováním, smažením, ale i vařením či sušením. Technikou, kterou Vietnamci nepoužívají, je pečení [Kocourek 2010: 15-16].

Základním prvkem vietnamské kuchyně je rýže, upravovaná nejčastěji dušením. Konzumuje se při každé možné příležitosti. Rýže je plodina, která je typická pro vietnamskou kulturu [Kocourek 2010: 7-9]. Rýže není používána pouze jako příloha, ale vyrábí se z ní i zákusky, kaše, placky, rizota apod. Dále se z rýžové mouky vyrábí i těstoviny např. rýžové nudle, nebo rýžový papír, do kterého se balí další pokrmy. Tato surovina je také základem pro výrobu specifického nápoje ze zkvašené rýže a palmových listů [Kocourek 2010: 19]. Každý Vietnamec sní denně alespoň jedno jídlo, jehož základem je právě rýže [Pechová 2003].

K dalším nezbytným potravinám patří čerstvá zelenina a různé druhy mas. Kromě vepřového, hovězího, drůbežího či rybího masa se požívají také mořské ryby, žáby a krysy. Místo sladkých pokrmů Vietnamci častěji jedí čerstvé tropické ovoce [Kocourek 2010: 21-22]. Specialitou, již si dávají k pivu, jsou slepičí pařáty. Dále je pravdou, že Vietnamci konzumují i psy, a vůbec se za to nestydí, psí restaurace jsou dokonce oblíbené. Vietnamci používají převážně jen čerstvé potraviny, ne zmražené nebo konzervované. Vietnamská kuchyně je velmi zdravá [Pechová 2003].

Potraviny a pokrmy jsou doplňovány a ochucovány různými omáčkami a kořením. To, co sjednocuje vietnamskou kuchyni je „*nuoc mam*“ neboli rybí omáčka. Připravuje se ze sardinek a soli, které leží v dřevěných sudech a rozkládají se po dobu šesti měsíců [Pechová 2003]. Rybí omáčka se používá ve třech stádiích přípravy jídla: jako marináda před zahájením vaření, dále jako koření během vaření a naposledy jako dip, když se pokrm jí. „*Nuoc mam*“ zdůrazňuje výjimečnost vietnamské kuchyně. Mezi nejčastěji užívaná koření řadíme limetkovou šťávu, černý pepř, česnek, červené chilli papričky a cukr [Avieli 2012: 31]. Obecně je kuchyně na severu země známá pro svou jemnou chuť, centrální kuchyně je charakteristická svojí kořenitostí a jižní kuchyně je spojována především s využíváním cukru a fazolových klíčků. [Avieli 2012].

Mezi oblíbené nápoje patří překapávaná káva podávaná s kondenzovaným mlékem nebo ledem. V další řadě je oblíbené pití čaje, zejména černého a zeleného. Běžnou praxí je připravit ráno dostatek čaje na celý den. Vietnamci mají nejraději zelený čaj. Přírodní šťávy jsou také běžnou součástí životního stylu. Velmi oblíbené je kokosové mléko, běžně dostupné u pouličních prodejců [Kocourek 2010: 17-18; Mealtime customs].

Vietnamci nemají žádnou tradici v konzumaci mléka a mléčných výrobků. Až Francouzi ji přinesli do Vietnamu. Čerstvé mléko je často nahrazováno kondenzovaným mlékem, které se ještě ředí. A právě proto, že mléko není ve vietnamském jídelníčku zakořeněné, bývá pro mnoho Vietnamců problém mléko a mléčné výrobky strávit. Je nutné, zohlednit osobní preference a snášenlivost daného člověka [Šlesingrová 2013: 53].

Vietnamští obyvatelé měst také velmi často jedí mimo domov. Nejznámějším a nejčastějším prodávaným pouličním pokrmem je „*pho*“, neboli rýžová nudlová polévka s masovým vývarem. Během dne jsou také součástí rychlého občerstvení jarní závitky [Mealtime customs].

Stolování je rovněž specifické. Všechna jídla se servírují najednou v miskách, ze kterých si posléze každý odebírá do své misky. Jí se hůlkami. Vietnamci si nepřejí „dobrou chuť“, ale mladší jedinec vybidne staršího, aby si vzal pokrm jako první. Zašpinění ubrusu nebo mlaskání jsou projevy pochvaly pro hostitele, nejsou vnímány jako neslušné. Skutečnost, že je někdo sytý, oznámí tím, že nechá v misce trochu rýže. Vietnamci jsou zvyklí jíst jídlo společně a pomalu. V závěru jídla se konzumuje polévka, jako zdroj tekutin a soli v těle. Vietnamci jsou také okolní společností vnímáni jako velmi pohostinní lidé [Varianty 2002: 383].

Součástí etikety stolování je také důležité vhodně pokrm odmítnout. Pro obyvatele jižního Vietnamu je velmi nezdvořilé jídlo odmítnout, existuje možnost jej odmítnout s vysvětlením, že dotyčný v nedávné době jedl a pak hostiteli dělat společnost při hodování. U obyvatel severního Vietnamu je situace opačná. Jídlo by se mělo vždy odmítnout, i přestože hostitel osobu ze zdvořilosti pozve, od hosta se očekává, že jídlo odmítne [Mealtime customs].

4.8.3 Historické vlivy na potraviny

Sousední státy a koloniální historie země také ovlivnily, jak se ve Vietnamu jí a vaří. Nejvíce je to možné vidět na regionální úrovni, kde se nápadně liší severní, centrální a jižní kuchyně. Například obyvatelé Mongolska přinesli do země během 13. století hovězí maso, a tak se postupně stalo součástí vietnamského stravování. Dále Číňané naučili Vietnamce používat různé techniky tepelné úpravy pokrmů jako je smažení či fritování. Rovněž s sebou přinesli užívání hůlek a pánví wok. Vzhledem k blízkosti hranic, se odráží jejich největší vliv na severu Vietnamu. Země nacházející se na jihu Vietnamu jako Laos, Kambodža, Thajsko obohatily tamní kuchyni o složky koření, chilli a kokosové mléko [Vietnam b].

Od 16. století průzkumníci postupně do země přinesli zeleninu jako hrášek, brambory a rajčata. Francie v době kolonizace představila Vietnamu potraviny jako bagety, paštiky, kávu s kondenzovaným mlékem, máslo. Ve válce s USA přinesli vojenské jednotky na území Vietnamu zmrzlinu. Přes všechny okolní vlivy, si vietnamská kuchyně udržela svoji specifickou podobu [Vietnam b].

4.8.4 Klasifikace 10 nejzdravějších potravin

Pokud chtějí být Vietnamci zdraví, snaží konzumovat správné potraviny. Za nejzdravější je jimi považováno následujících deset potravin:

Začátek dne je nejvhodnější začít snídaní tvořenou ovesnou kaší nebo hnědou rýží. Dále je nesmírně důležitou složkou výživy losos, ze kterého lze připravit různé variace pokrmů. Za třetí součást správného stravování je považováno avokádo. Olivový olej je nejen výbornou složkou pro přípravu pokrmů, ale také je plný vitamínů. V další řadě se nachází mandle, ze kterých se například vyrábí skvělé moučníky. Za velmi výživnou zeleninu jsou považovány černé fazole, jejichž konzumace

je nejoblíbenější v letním období. Sedmé v pořadí se nachází brusinky, jež jsou prospěšné pro celý organismus. Za důležitou komponentu zdravého stravování je také označována zelená zelenina jako např. květák, brokolice, kapusta nebo kedlubny. Za předposlední potravinu je označena sója nebo lze jako nápoj konzumovat sójové mléko. Poslední potravina, řadící se mezi deset nejzdravějších, je tmavá čokoláda s co nejvyšším podílem kakaa [Vietnamese food 2014].

Považuji tento příklad jako ukázkou možné klasifikace potravin vytvořenou samotnými jedinci, kteří se chápou jako Vietnamci.

4.8.5 Hot a cold klasifikace potravin ve vztahu k medicíně

Vietnamci mají propracovaný klasifikační systém potravin a léčebných prostředků v souladu s jejich „*hot*“ (teplou) a „*cold*“ (studenou) povahou, viz Tab. 1. Rozlišení „teplé“ a „studené“ není nutné pokaždé praktikovat při běžném stravování během dne, ale v době nemoci je to nezbytné. Tato klasifikace ale nemá vztah k fyzickým vlastnostem potravin. Například pokud osoba trpí průjmem, který spadá do kategorie „studené“, pak bude jíst potraviny spadající do kategorie „teplé“ a tím dojde k vyrovnání [Ladinsky, Volk, Robinson 1987: 1105-1110].

Rovněž existuje přesvědčení, že je důležité dodržovat „teplé“ a „studené“ stravování v průběhu těhotenství ženy. V prvním trimestru je žena považována za „studenou“, a proto by měla konzumovat „teplé“ potraviny. Ve druhém trimestru je žena považována za „neutrální“ a ve třetím se vyskytuje v „teplém“ stavu. V jednotlivých stádiích je stanoveno, jaké potraviny je vhodné konzumovat a kterým se zcela vyhnout [Ladinsky, Volk, Robinson 1987: 1105-1110].

Rozlišení na „horké“ a „studené“ potraviny není jediná vlastnost přisuzovaná potravinám. Atributem, který může způsobit onemocnění, je „*Phong efekt*“. Tuto nemoc mohou způsobit potraviny jako hovězí a buvolí

maso, mořské ryby, listová zelenina a některé ovoce. U „Phong“ se předpokládá, že způsobuje celou řadu dalších onemocnění jako např. bolest břicha, nachlazení, únava, vyrážku atd. [Ladinsky, Volk, Robinson 1987: 1105-1110].

Do vietnamského klasifikačního systému „hot“ a „cold“ byla začleněna i západní medicína, která je pojímána jako „studená“. Oproti tomu tradiční bylinné léčebné prostředky jsou vnímány jako „teplé“. Tato kategorizace hraje podstatnou roli v rozhodnutí člověka, jaký lék a jakou léčebnou metodu použít. Je důležité, aby se každý člověk rozhodl pro konzumaci uvedených potravin podle toho, jaký náhled na svět upřednostňuje [Ladinsky, Volk, Robinson 1987: 1105-1110].

Tab. 1. Příklad vietnamské klasifikace potravin

Teplé	Neutrální	Studené
Sladkosti	Rýže	Listová zelenina
Mandarinky	Vejce	Banány
Led	Kuřecí vývar	Voda
Tučná jídla, maso		Tykvovitá zelenina
Ochucovadla: sůl, pepř, zázvor		Špenát
Alkohol		Holubi
Mango		Mungo fazole
Brambory		Zelená papaya
Mléko		Meloun

Vytvořeno dle: Ladinsky, Volk, Robinson 1987.

4.8.6 Vliv potravin na různé sféry života

Potraviny, jako součást zdroje informací o kultuře, jsou antropology často odsouvány na druhořadou úroveň. Proto se Avieli rozhodl, ve svém projektu prozkoumat město Hoi An v severním Vietnamu z jiné perspektivy. Snaží se nahlédnout do kulturní a sociální dimenze vietnamského stravování a vztahu k potravinám. Jedinými dalšími badateli, kteří se také zabývali etnografií vietnamského stravování, jsou Krowolski a Simon-Baruch, kteří dělali výzkum v Danangu [Avieli 2012: 9-10].

Avieli chápe potraviny jako životně důležité pro lidské přežití, ale také jako nejdokonalejší kulturní artefakt. Říká, že jídlo je výsledek procesu diferenciací, kdy se zrna pšenice transformují do francouzské bagety, italské těstoviny, nebo čínských bochánků. Potraviny jsou součástí procesu lidské individuality a kulturní identity [Avieli 2012: 9].

Dle autora mají potraviny vliv na mnoho různých sfér každodenního života. Zdůrazňuje významnost přípravy, prezentace a spotřeby pokrmů. Na příkladu snídaně v městečku ukazuje ohromující pestrost, každý si zde najde svůj oblíbený pokrm. Začít den snídání v pouličním stánku je běžný způsob života. Tato kulinářská různorodost se také odráží například v místní historii města nebo v jeho etnickém složení [Avieli 2012: 1-2].

Významný je i čas, který Vietnamci věnují přípravě pokrmů a výběru potravin. A proč se přípravné fázi věnuje taková pozornost? Protože v pozadí stojí praktické důvody, jako například že lépe nakrájené ingredience se rychleji uvaří a zachovají si vyšší nutriční hodnotu, dále důkladně nakrájené kousky se hůlkami lépe jí. Přípravná fáze zahrnuje

ochutnávání potravin, posouzení jejich vůně, tvaru, barvy, textury apod. Tyto činnosti odrážejí sociální dynamiku potravin. Některé moderní postupy mohou narušit tradiční společenský řád [Avieli 2012: 49-50].

Autor také ukazuje důležitost kulinářského řádu při konání různých slavností a oslavě svátků. Stravování při daných svátcích má přesně daný organizační řád. Například svátek oslavující hodování mrtvých s živými lidmi udržuje, vytváří a organizuje vztahy mezi těmito dvěma skupinami. Avieli také zmiňuje významnost pokrmů podávaných na velkých vietnamských festivalech. Tyto potraviny jsou vnímány jako klíčové symboly vyjadřující nejzákladnější vietnamské hodnoty a zájmy, příkladem mohou být rýžové koláčky [Avieli 2012: 15-16].

Potraviny jsou také spojeny s lunárním kalendářem. V období úplňku a nárůstu měsíce mnoho vietnamských obyvatel nejí maso. V těchto dnech pouliční prodavači prodávají vegetariánská jídla, v jejichž přípravě jsou velmi sofistikovaní. Vliv na rozvoj vegetariánských jídel má také rozšířené buddhistické vyznání [Vietnam].

Potraviny a jejich vliv na život lidí, kromě výše zmíněných sfér, souvisí také se samotnou geografíí Vietnamu. Země obsahuje široké zóny zemědělských oblastí. V deltách dvou největších řek Red River na severu a Mekongu na jihu se rozkládají rýžová pole se závlahovým zemědělstvím. Závlahové rýžové zemědělství je aplikováno i v mnoha menších říčních deltách podél pobřeží země. Dlouhé pobřeží a četný výskyt vnitrozemských vodních zdrojů také poskytuje množství ryb a ostatních vodních živočichů, které jsou důležitou součástí vietnamské stravy a života [Vietnam].

5 METODOLOGIE

V této kapitole bych ráda představila postup, který byl použit pro výzkumnou část mé práce. Ke svému výzkumu jsem použila dva způsoby sběru dat, které se mi zdály nejvhodnější. Prvním z nich byl *pile sort* neboli „třídění na hromádky“ a druhým polo-strukturované rozhovory.

5.1 Výzkumný záměr

Cílem výzkumu bylo objasnit logiku, kterou Vietnamci žijící na území České republiky, klasifikují potraviny ve svých obchodech. K objasnění výzkumného záměru bylo na počátku výzkumu stanoveno několik výzkumných otázek:

- I. Jakou klasifikační logiku používají při klasifikaci potravin Vietnamci?
- II. Jaký je vztah klasifikace potravin a prostoru ve vietnamském obchodu?
- III. Vztahuje se klasifikace potravin k ekonomickým aspektům vietnamského obchodu?

Za účelem získání odpovědí na tyto otázky jsem zvolila kvalitativní formu výzkumu.

5.2 Mapování klasifikace potravin

Tématem mého výzkumu je klasifikace potravin na příkladu vietnamských obchodů s potravinami, a proto je technika *pile sort*, tedy „třídění na hromádky“, mou hlavní výzkumnou metodou. Realizovala jsem výzkum v sedmi obchodech. Použila modifikovanou formu této techniky, upravila jsem si ji pro potřeby svého výzkumu. Cílem této metody je nalézt, které položky kognitivní domény lidé považují za podobné a rozdílné [Wehler, Romney 1988: 20-26]. V mé modifikované variantě se

k této rovině lidského myšlení dostávám nepřímo prostřednictvím roztřídění potravin v obchodech.

Formální podoba *pile sortingu* spočívá v tom, že informátoři třídí karty, obsahující název nebo grafické znázornění položky, dohromady na hromádky podle toho, jak se jim položky na jednotlivých kartách zdají vzájemně podobné, na rozdíl od položek v jiných hromádkách. Žádná hromádka nemá omezený počet, a tak záleží pouze na informátorovi, kolik hromádek vytvoří a kolik karet bude každá z nich obsahovat [Wehler, Romney 1988: 20].

V případě mého výzkumu byl postup odlišný. Dle vlastního uvážení jsem si určila jednotlivé hromádky kategorií dle aktuálního prostorového rozložení daných obchodů. Jednotlivými hromádkami s kartami byly ve skutečnosti regály s potravinami. Umístění potravin v obchodech jsem si fotograficky zaznamenávala a posléze jsem si dle fotografií vytvořila grafické „mapy“ s rozmístěním potravin. Jednotlivé hromádky v „mapkách“ jsem vytvořila podle tabulky, kterou jsem si předem připravila. Tabulka obsahuje seznam vyskytujících se potravin a k nim jsem přiřadila odpovídající číselné kódy. Seznam kódů je tvořen 114 kategoriemi potravin, které jsem si sestavila na základě pozorování a pořizování fotografií v obchodech.

Podle Wehler a Romney existují tři druhy *pile sortingu*: jednoduché třídění, postupné třídění a konstrukce taxonomií a stromů. V mém výzkumu jsem použila modifikovaný druh jednoduchého třídění, který je pro daný výzkum dostačující. Při jednoduchém třídění, jak již bylo uvedeno, jsou položky rozřazovány do hromádek podle vzájemné podobnosti dle uvážení informátora. V případě postupného třídění jsou hromádky vytvářeny několikrát nebo se z již vytvořených hromádek tvoří další [Wehler, Romney 1988: 20, 26].

Nejefektivnější analýza tohoto typu dat probíhá tak, že se data sepíší do textového souboru a následně se zpracují pomocí softwaru ANTHROPAC, což jsem se také pokusila vytvořit. Výstupem programu jsou digitální matice, které ukazují podobnosti skupin [Borgatti 1996].

5.2.1 Program ANTHROPAC

Tento program slouží ke sběru a analýze dat v kulturních doménách vyvinul Stephen Borgatti, jež k němu také sepsal několik uživatelských příruček [Borgatti 1996]. ANTHROPAC je výjimečný analytický nástroj, který je vhodný pro využití i v antropologii. Program umožňuje analyzovat a shromažďovat strukturovaná kvantitativní a kvalitativní data získaná metodami jako: „*freelists, pilesorts, triads, paired comparisons and ratings*“. Rovněž v tomto softwarovém programu můžeme data zpracovávat několika statistickými metodami. Kromě toho program také umožňuje širokou škálu manipulace s daty, jejich transformace a vytváření matic [ANTHROPAC Version 4.98 1996].

Hlavním úkolem je sestavit nejprve v programu vzdálenostní matici, kde jsou číselně vyjádřeny vzdálenosti jednotlivých předmětů (potravin). Tak získáme míru podobnosti či nepodobnosti. Tato matice byla následně analyzována v softwaru pomocí vícerozměrného škálování (*MultiDimensional Scaling - MDS*). Hlavním cílem MDS je poskytnutí vizuálního znázornění struktury podobností nebo vzdáleností mezi souborem objektů. Výsledkem je graf, zobrazen ve dvourozměrném prostoru [Borgatti 1996: 28-33]. Dříve než jsem data importovala do programu, musela být data přepsána do poznámkového bloku, protože pouze tento formát software podporuje.

Výsledné grafické znázornění je produktem vícerozměrného nemetrického škálování, které jsem provedla v softwarovém programu. Tento výstup byl poté upraven v softwaru *Microsoft Office Excel 2007* do bodového grafu, aby byl lépe čitelný. Vícerozměrné škálování je vizuální

nebo číselná metoda, jejímž cílem je vytvoření grafu relativního umístění předmětů na základě podobnosti nebo vzdálenosti mezi předměty [Borgatti 1996: 10]. Objekty, které jsou vnímány jako podobné, jsou umístěny v grafu blízko sebe a naopak, objekty, které jsou vnímány odlišně, jsou vzdálené. Z technického hlediska, to co MDS produkuje, je množina vektorů, zobrazená tak, aby byla co nejvíce podobná matici v eukleidovském prostoru [Borgatti 1996: 30-31].

Přestože se program snaží najít co nejlepší možné konfigurace bodů, tak grafická reprezentace může být zkreslená. A právě míra zkreslení je znázorněna číslem „*stress*“. Nenulová hodnota čísla „*stress*“ znamená, že některé hodnoty jsou v grafu zkreslené. Obecným pravidlem je, že pokud se hodnota „*stress*“ pohybuje pod 0.1, jsou výsledky hodnotné a správné. V případě, že se hodnota „*stress*“ pohybuje pod 0.15, jsou výsledky výrazně zkreslené. Obecně ale můžeme říci, že delší vzdálenosti mají tendenci být viditelnější, než kratší vzdálenosti. To znamená, že významnější vzdálenosti jsou viditelnější i navzdory vysokému číslu „*stress*“ [Borgatti 1996: 31-33].

5.3 Polo-strukturované rozhovory

Metodu polo-strukturovaných rozhovorů jsem zvolila jako doplňující metodu ke svému výzkumu. Realizovala jsem pět rozhovorů tohoto typu. Polo-strukturované rozhovory je vhodné využít, když tazatel má jen jednu šanci realizovat s informátorem rozhovor. Polo-strukturované rozhovory vyžadují použití průvodce při rozhovoru. Průvodcem je písemný seznam otázek a témat, které by měly být v rozhovoru zahrnuty. Pomocí polo-strukturovaných rozhovorů získáme spolehlivá a srovnatelná data kvalitativní povahy [Bernard 2006: 212].

Výběr respondentů byl uskutečněn technikou sněhové koule, protože využití této metody je vhodné v situaci, kdy je zkoumaná

populace obtížně dostupná [Bernard 2006: 192]. Vzhledem k uzavřené povaze vietnamské populace žijící v ČR to bylo nezbytné. Získaná data jsem nahrávala na diktafon nebo zapisovala tužkou do zápisníku. Ve dvou případech jsem použila tlumočnicka, kterým byl jeden z informátorů, a to kvůli překonání jazykové bariéry. Poté jsem udělala přepis nahraných rozhovorů v programu *F4* nebo v *Microsoft Office Word*, v případě poznámek ze zápisníku. Počet informátorů považuji za dostačující, protože jsem neusilovala o reprezentativitu vzorku a pro účel diplomové práce jej také pokládám za dostatečný.

Získaná data jsem kódovala, protože to je „(...) základním krokem každé analýzy v kvalitativním výzkumu.“ „Kódování je proces, při kterém jsou segmentům přiřazovány indexy (kódy) na základě jejich významu/obsahu“ [Toušek 2012: 85]. Vzhledem k nevelkému rozsahu dat bude moje analýza založena na jednoduchém tematickém kódování. V tomto případě budou „(...) data rozřazena do kategorií dle svého obsahu, jejichž význam je shrnut do obecných, spíše deskriptivních témat“ [Toušek 2012: 87].

5.4 Etické zásady

Při realizaci výzkumu jsem se snažila nepoškodit dobré jméno disciplíny antropologie a nezasáhnout do místního prostředí nebo sociální struktury. Buď na začátku rozhovoru, nebo na začátku fotografování obchodu jsem respondenty seznámila s tím, k čemu rozhovor či fotografie potřebuji a co s nimi budu dělat. Požádala jsem respondenty o souhlas k provedení uvedené činnosti. Důkladně jsem informátory ubezpečila o anonymitě, včetně toho, že nikde nebudou figurovat jejich jména nebo názvy obchodů. Až poté jsem přistoupila k samotnému pořizování fotografií nebo dotazování.

5.5 Popis výzkumu

Výzkumnou část jsem realizovala v období od října 2014 do ledna 2015. Data jsem sbírala především ve městech Plzeň a Klatovy nebo v jejich blízkém okolí. Výzkum jsem prováděla již výše uvedenými metodami, kterými jsou pile sort a polo-strukturované rozhovory. K zaznamenávání dat jsem použila fotografický aparát, diktafon a poznámkový blok.

Výzkum jsem začala provádět u klíčového informátora, který mi poskytl rozhovor a pomohl mi s překladem u Vietnamců, kteří neuměli dobře česky. Nerozdělovala jsem výzkum na první a druhou část, pořizovala jsem fotografie a prováděla rozhovory v souběžně v uvedeném časovém horizontu.

Výzkumný vzorek v podobě fotografií z vietnamských obchodů s potravinami byl vybrán nahodile. Nebylo dopředu možné stanovit, kde mi bude umožněno výzkum provádět. Vyskytly se i situace, kde jsem byla odmítnuta. Obecně jsem nejprve informátory seznámila s tím, co chci udělat a proč a v případě ústního souhlasu, jsem si postupně obchod vyfotografovala. Nakonec jsem data sebrala v obcích: Plzeň, Klatovy, Přeštice, Letiny a Dražkov. Celkový počet činí sedm obchodů s potravinami. Tento počet v rámci diplomové práce považuji za dostatečný.

Vzorek v případě rozhovorů byl sebrán technikou sněhové koule. V mém výzkumu jsem nezohledňovala věk a pohlaví respondentů. Respondenty jsem nejprve obeznámila s účelem rozhovoru a ubezpečila jsem je o anonymitě. Po ústním souhlasu jsem přistoupila k samotnému dotazování. Jak jsem již uvedla, použila jsem polo-strukturovaný rozhovor, protože se mi zdál nejvhodnější. Pokládala jsem informátorům otázky podle předem připraveného průvodce rozhovoru. Respondenti měli možnost libovolně odpovědět a vyjádřit svůj názor. Rozhovory se

odehrávaly buď přímo v prodejně s potravinami, nebo ve veřejném prostoru na lavičce. Data jsem si zaznamenávala, jak už jsem uvedla výše, prostřednictvím diktafonu nebo poznámkového bloku.

Dalším krokem ve výzkumu bylo zpracování dat. Z fotografických souborů jsem si ručně vytvořila grafická znázornění rozložení potravin v jednotlivých obchodech. Vznikly z toho „mapky“, kde bylo jasně vidět, kde se nachází jaká potravina v prostoru obchodu. Tímto úkonem jsem získala jednotlivé hromádky tvořené potravinami. Ke každé potravíně byl přiřazen číselný kód, a to dle předem připraveného seznamu potravin.

Dalším krokem bylo vyhodnocení dat v programu ANTROPAC. Data jsem v číselných kódech přepsala do poznámkového bloku tak, aby bylo možné je dále zpracovat v ANTROPACU. Data jsem do programu nahrála a výsledky jsem uložila. Získala jsem celkový obrázek toho, jak jsou v obchodech potraviny klasifikovány. Výsledkem byl graf zobrazený v dvourozměrném prostoru. Posléze byl graf vygenerovaný ANTHROPACEM upraven za pomoci softwaru *Microsoft Office Excel 2007* do podoby bodového grafu, ve kterém je rozlišení potravin více patrné.

Data získaná během rozhovorů jsem přepsala v programu *F4*, který slouží k převádění digitálních zvukových stop do písemné podoby. Data v podobě zápisků jsem si pro sebe také upravila a přepsala do textového souboru v softwaru *Microsoft Office Word 2007*. Poté jsem si všechny data tematicky ručně okódovala.

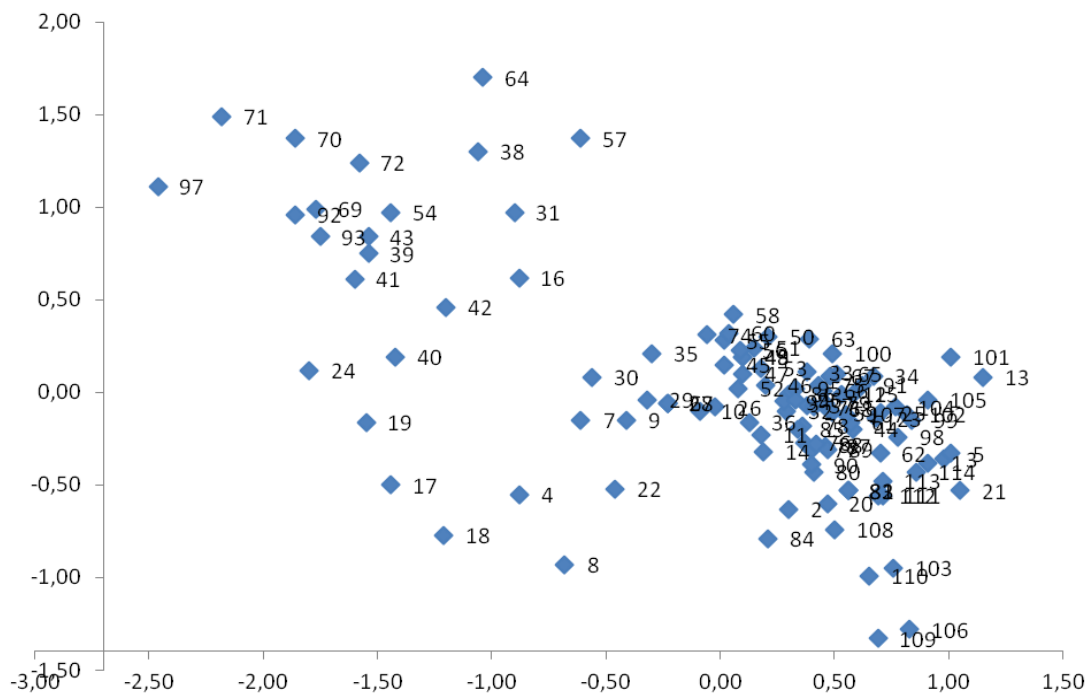
V posledním kroku jsem se pokusila o interpretaci a analýzu získaných dat. Nejprve jsem se zaměřila na interpretaci výsledků, které mi poskytla metoda pile sort, tedy graf z programu ANTROPAC a „mapky“, které jsem si sama nakreslila. Další fází byla interpretace informací získaných z polo-strukturovaných rozhovorů.

6 VÝSLEDKY

V této kapitole bych ráda čtenáře seznámila s výsledky mého výzkumu.

6.1 Pile sort

Dim 2

Dim 1

Stress (dimenze 2) je 0.029

Graf 1. Celkové výsledky – klasifikace potravin

Legenda:

1 bílé pečivo, 2 tmavé pečivo, 3 chléb, 4 slané pečivo, 5 sladké pečivo, čerstvé ovoce: 6 jádrové ovoce, 7 peckové ovoce, 8 skořápkoviny, 9 ovoce-bobule, 10 tropické a subtropické ovoce, sterilizované ovoce: 11 jádrové ovoce, 12 peckové ovoce, 13 skořápkoviny, 14 ovoce-bobule, 15 tropické a subtropické ovoce, ovoce mražené: 16 jádrové ovoce, 17 peckové ovoce, 18 skořápkoviny, 19 ovoce-bobule, 20 tropické a subtropické ovoce, ovoce sušené: 21 jádrové ovoce, 22 peckové ovoce, 23 skořápkoviny, 24 ovoce-bobule, 25 tropické a subtropické ovoce, zelenina čerstvá: 26 plodová zelenina, 27 kořenová zelenina, 28 cibulová zelenina, 29 listová

zelenina, 30 košťálová zelenina, 31 luskoviny, zelenina sterilizovaná: 32 plodová zelenina, 33 kořenová zelenina, 34 cibulová zelenina, 35 listová zelenina, 36 košťálová zelenina, 37 luskoviny, mražená zelenina: 38 plodová zelenina, 39 kořenová zelenina, 40 cibulová zelenina, 41 listová zelenina, 42 košťálová zelenina, 43 luskoviny, 44 mléka-obyčejná, 45 mléka-ochucená, 46 jogurty-bílé, 47 jogurty-ostatní, 48 tvrdé sýry, 49 měkké sýry, 50 tvarohy, 51 smetany, šlehačky, 52 másla, margaríny, 53 vejce, 54 zmrzlina, 55 suché salámy, 56 měkké salámy, 57 rybí výrobky, 58 pomazánky, 59 paštiky, 60 ostatní uzeniny, čerstvé maso, ryby: 61 drůbeží, 62 vepřové, 63 hovězí, 64 ryby, konzervované maso, ryby: 65 drůbeží, 66 vepřové, 67 hovězí, 68 ryby, maso, ryby mražené: 69 drůbeží, 70 vepřové, 71 hovězí, 72 ryby, 73 kečupy, 74 majonézy, 75 hořčice, 76 koření (pytlíčky), 77 výrobky na pečení – vše, 78 octy, 79 tekutá dochucovadla (maggi atd.), 80 kakao, 81 káva-vše, 82 čaje černé, 83 čaje ovocné, 84 čaje bylinné, 85 oleje, 86 luštěniny, 87 těstoviny, 88 mouky, 89 cukry, 90 sůl, 91 přesnídávky, 92 pizza, 93 přílohy (hranolky atd.), 94 sušené polévky klasik, 95 čínské polévky, 96 sušená hl. jídla, 97 sušené výrobky-ostatní polotovary, 98 pochutiny (brambůrky apod.), 99 sušenky-velká balení (čajové apod.), 100 sušenky-do ruky, vše, 101 piškoty, 102 cereálie, 103 bonbóny-vše, 104 čokolády, 105 bonboniéry, 106 žvýkačky, lízátko, 107, marmelády, nugety apod., 108 pivo, 109 víno, 110 destiláty, 111 neochucené nealko, 112 ochucené nealko, 113 džusy, 114 šťávy-konzentráty.

Původní grafické znázornění bylo vytvořeno prací s programem ANTHROPAC a jeho verzí 4.0. Graf 1, který je výše zobrazen, byl vytvořen úpravou v programu *Microsoft Excel 2007*. Celkem jsem vytvořila 114 kategorií potravin, ze kterých byl po sběru dat vytvořen graf. Každý druh potravin je zastoupený daným číslem. Označení dané kategorie potravin je vysvětleno v legendě pod grafem. Data byla sebrána v sedmi vietnamských obchodech s potravinami. Dále se pokusím o podrobnější interpretaci grafu. Číslo „stress“ je vyjádřené hodnotou 0.029, což znamená, že se hodnoty nachází v normě mírného zkreslení a výsledky jsou vypovídající a správné.

Jedním z cílů této práce bylo charakterizovat klasifikaci potravin ve vietnamských obchodech. Ze svého výzkumu jsem zjistila, že Vietnamci si před založením obchodu či v průběhu jeho chodu nechávají radit od svých vietnamských známých, příbuzných, kteří již v České republice žijí delší dobu a mají už zkušenosti, jak potraviny uspořádat, tak aby to vyhovovalo požadavkům českého zákazníka. Nicméně je třeba zdůraznit,

že každý vietnamský provozovatel obchodu si umístění daných kategorií přizpůsobuje svému obrazu, jehož výsledky jsou popsány níže.

V grafu 1 můžeme lépe vidět celkovou klasifikaci potravin provedenou v 7 vietnamských obchodech s potravinami. Data poskytnutá metodou *pile sort* nám umožňují odhadnout kategorie, které se ve vietnamských obchodech vyskytují na jednotlivých hromádkách. Shluky čísel vyjadřují vyšší míru podobnosti mezi kategoriemi potravin. Na základě výzkumu jsem zjistila, že potraviny jsou většinou informátory rozlišovány podle čerstvosti. Dále byly kategorie tříděny i podle obalových materiálů a dle pořizovací ceny, ale to je z výše uvedeného grafu hůře rozpoznatelné. Tento akt je lépe čitelný z pořízených fotografií.

V grafu 1 vidíme po levé straně jednu zaplněnou část, jež je konstruována mraženými výrobky, které se nacházejí v těsnější blízkosti nezávisle na tom, jakého jsou původu. Tento shluk tvořený mraženými výrobky, je částečně vytvořen kvůli funkčnímu faktoru, kterým je právě chlazení. Nalezneme zde mražené hovězí maso (71), vepřové maso (70), ryby (72), drůbeží maso (69), pizzu (92), přílohy (hranolky apod.) (93), zmrzlinu (54) a mražené ovoce a zeleninu jako např. kořenovou zeleninu (39), luskoviny (43), listovou zeleninu (41), košťálovou zeleninu (42), cibulovou zeleninu (40), ovoce – bobule (19), jádrové ovoce (16), peckové ovoce (17), skořápkoviny (18). Uvedené potraviny se nacházely v mrazicím boxu, ve kterém nebyly nijak zvlášť rozdělené. Nejvíce zastoupené byly potraviny jako pizza, přílohy, zmrzlina. Nejméně zastoupené byly kategorie masa, v některých obchodech se dokonce vůbec nevyskytovaly. Uvedené kategorie se nacházely především v zadních částech obchodů.

Ve střední části grafu 1 můžeme vidět rozptýlené body, které značí výskyt převážně čerstvého ovoce a zeleniny, ale najdeme zde i sušené ovoce. Kategorizace tohoto sortimentu byla v obchodech velmi nahodilá. Nebyl brán zřetel na to, zda se jedná o ovoce nebo zeleninu či na nějaké

detailnější podkategorie. Ovoce a zelenina se nacházely ve všech případech v blízkosti vstupu do prodejny. Najdeme zde kategorie jako jsou například: košťálová zelenina (30), peckové ovoce (7), ovoce - bobule (9), peckové ovoce sušené (22), tropické a subtropické ovoce (10), kořenová zelenina (27), plodová zelenina (26).

V pravé nejspodnější části grafu 1 identifikujeme kategorie, které jsou ve všech případech umístěny v těsné blízkosti pokladny, protože jejich pořizovací cena je nákladná a také společně tvoří jednu „nadkategorii“ alkoholických nápojů. Nacházejí se zde vína (109), destiláty (110) a piva (108). Rovněž jsou do této hromádky dle zjištění zahrnuty i kategorie žvýkačky, lízátko (106) a bonbóny (103).

Na pravé straně grafu 1 zřetelně vidíme oblast hustého výskytu bodů. Ve spodní části tohoto shluku se mírně odděluje několik kategorií, jež bych označila jako „nadkategorii“ sladkosti a pochutiny. V této hromádce můžeme nalézt kategorie jako piškoty (101), skořápkoviny sterilizované (13), bonboniéry (105), čokolády (104), cereálie (102), sušenky-velká balení (99), pochutiny (98), subtropické a tropické sušené ovoce (25), skořápkoviny sušené (23), jádrové ovoce sušené (21), džusy (113), šťávy-koncentráty (114), ochucené nealko (111), ovocné a černé čaje (83, 82), bílé pečivo (1), chléb (3), sladké pečivo (5). Tyto jmenované kategorie se nacházely ve střední části obchodu. Byly umístěné v regálech, které byly poměrně vysoké a velmi hustě zaplněné.

Dále v grafu 1 vidíme po pravé straně nejhustěji zbarvený shluk. V této hromádce nalezneme převážně trvanlivé potraviny, jež se nacházely ve vysokých regálech dosahující téměř až ke stropu. A zároveň nejspodněji umístěné potraviny se v mnoha případech vyskytovaly i na zemi pod regálem. Tyto kategorie potravin se rozprostíraly v zadních částech obchodů. Mezi nejčastěji vyskytované kategorie patřily sterilované výrobky jako např. cibulová zelenina (34), kořenová zelenina (33), košťálová zelenina (36), plodová zelenina (32),

jádrové ovoce (11), ovoce-bobule (14), peckové ovoce (12), tropické a subtropické ovoce (15) a konzervované produkty jako vepřové maso (66), hovězí maso (67), drůbeží (65). V další řadě se zde nacházely např. přesnídávky (91), sůl (90), kakao (80), hořčice (75), čínské polévky (95), oleje (85), octy (78), koření (76), cukry (89), těstoviny (87), mouky (88), mléka obyčejná (44), tekutá dochucovadla (79), marmelády, nugety apod. (107).

V těsné blízkosti výše popsaného shluku na pravé straně se nachází ještě oblast s hustou koncentrací bodů. V této skupině je možné nalézt potraviny, které je možné označit jako „nadkategorie“ mléčné a masné výrobky. Tyto výrobky se nacházely umístěné v chladícím zařízení, nejčastěji ve vitrínách, buď na začátku prodejny, nebo uprostřed. Zde také jistě ovlivňuje klasifikaci potravin funkční faktor, kterým je teplota. Tato „nadkategorie“ potravin nebyla už dále klasifikována. Najdeme zde kategorie jako pomazánky (58), tvarohy (50), majonézy (74), ostatní uzeniny (60), suché salámy (55), měkké salámy (56), smetany, šlehačky (51), mléka ochucená (45), tvrdé sýry (48), jogurty ostatní (47), vejce (53), másla, margaríny (53), hovězí maso čerstvé (63).

Z výše uvedeného popisu vyplývá klasifikace potravin rozlišená do šesti hlavních shluků. Rovněž jsem se snažila shluky doplnit o jejich umístění v obchodech, ve kterých jsem výzkum prováděla. V grafu 1 také můžeme pozorovat umístění několika vzdálenějších bodů od shluků. Mezi tyto kategorie patří sušené výrobky – ostatní polotovary (97), rybí výrobky (57), slané pečivo (4), skořápkoviny čerstvé (8) či čaje bylinné (84). Jejich klasifikování v obchodech bylo nejednoznačné.

Na tomto místě bych ráda upozornila, že konečné výsledky získané metodou *pile sorting*, je potřeba ještě také propojit s informacemi získanými z polo-strukturovaných rozhovorů.

6.2 Polo-strukturované rozhovory

Celkem jsem provedla pět polo-strukturovaných rozhovorů s respondenty, jež se pohybovaly v prostředí vietnamských obchodů s potravinami. Rozhovorů se účastnili muži i ženy. Věk respondentů jsem při dotazování nezohledňovala. Jak jsem již uvedla v úvodu, výzkumné otázky se týkaly oblasti, klasifikace potravin a bylo zkoumáno, jakým způsobem Vietnamci klasifikují potraviny. Dále jsem se snažila zjistit, jaký je vztah kategorií a prostoru ve vietnamském obchodu s potravinami. Poslední oblastí výzkumu byl vztah klasifikace potravin a ekonomických aspektů obchodů. Témata od sebe ale nelze striktně oddělit, protože spolu navzájem souvisí, a proto občas dochází k vzájemnému propojování informací mezi následujícími podkapitolami.

6.2.1 Klasifikační logika

Z rozhovorů jsem zjistila, že vietnamští obchodníci s potravinami si zboží ve svých prodejnách klasifikují zejména podle sebe. V začátcích svého podnikání si nechávají radit od svých příbuzných či vietnamských známých, kteří v ČR již žijí delší dobu a mají už zkušenosti s českým zákazníkem, ale postupem času si zboží přesouvají sami dle svého uvážení a podle toho, co kupuje český spotřebitel. V každé lokalitě se prodává víc trochu něco jiného, a podle toho to také provozovatelé mění. Nicméně Vietnamci se obecně snaží své obchody přizpůsobit českému zákazníkovi. Výjimku tvoří „večerky“, které jsou v alianci s nějakou firmou jako např. Můj obchod, která jim poskytuje plánky, jak má být zboží poskládané. Svůj výzkum jsem ale v žádném takovém obchodě, který by měl alianci s distribuční firmou, nedělala. „Večerkou“ rozumím vietnamský obchod s potravinami nacházející se na území ČR.

„Noo, jak to určuje, no bere se to podle toho, co je třeba mít na očích, a podle toho, co ty lidi jako berou, no, třeba mlíko patří třeba k těstovinám, olej třeba k tomu patří konzervy, u toho má polívky v pytlíku instantní, takže cukrovinky k cukrovinkám, co k pečivu to k pečivu. Akorát jsem mu teda nemohla vysvětlit,

že strouhanka patří taky k pečivu a má to vždycky u těch mouk, to je jediná věc, kterou jsme mu nikdy nerozmluvila, ale alkohol, cigarety všechno samozřejmě u něj aby bylo, protože to nejdražší patří dopředu, vlastně kafe taky (...). No, pak mají třeba domácí potřeby v těch večerkách, tak to strkaj do zadu, to není ani tak podstatný jako to potravinářský zboží, hračky k tomu dokupuje, to je taky vzadu. Spíš aby lidi brali, to co potřebuje prodat, tak to dává tak, aby to bylo viditelný(...).“ (Resp.1)

„No oni podle toho jak to vidí, a taky ne každá lokalita má stejný zákazníky, takže ty zákaznický potřeby jsou úplně jiný, v nějaký lokalitě se prodávají víc třeba nápoje, někde třeba víc to sladký, tak voni podle toho si potom uspořádají tu prodejnu. Hned na začátku jim někdo poradí, dej si to tak, tak, tak, ale oni si to po nějaký době udělají po svém. Oni uvidí, co ten zákazník potřebuje, tak no, co jako jak se víc hodí, (...).“ (Resp. 2)

„ (...) nemůžete říct, že třeba z deseti potravin je jich devět stejných, to určitě ne, každej ten majitel to má jako daný podle sebe.“ (Resp. 3)

Z výše uvedené citace a také z pořízených fotografií vyplývá, že ve vietnamských „večerkách“ jsou do těsné blízkosti umístovány alkoholické nápoje a cigarety. Ve všech zkoumaných případech se nacházelo toto zboží v blízkosti pokladny. To může být vysvětlováno tím, že je vysoká pořizovací cena tohoto druhu zboží. Jako další důvod, proč tomu tak bývá, si dovolím tvrdit je proto, že tento sortiment patří mezi nejčastěji prodávané předměty. Podle některých respondentů se alkoholické nápoje a pečivo dělí o pomyslnou první příčku v prodejnosti ve vietnamských „večerkách“.

Klasifikaci potravin ve vietnamských obchodech ovlivňuje také další funkční faktor, kterým je cena zboží. Drahé věci jsou umístovány v bezprostřední blízkosti pokladny či na dobře viditelných místech. Dalším aspektem, který působí na klasifikaci potravin je samotná velikost potraviny. Velmi častým jevem ve vietnamských „večerkách“, jež můžeme

reflektovat, je umístování na jednu hromádku potraviny, jež jsou stejně objemné.

„(...) třeba ty krabice od mlíka, tak ty velký krabice dával vedle sebe, potom hned našel kakao, tak hned vyskládal vedle toho kakao, protože to jsou taky velký vysoký krabice a snažil se tak nějak, potom hned přišlo kafe vysoký, že jo a pod to dával ty menší a zase nahoru větší a dolů menší, co sme mohli, tak sme tam dali.“ (Resp. 1)

„Alkohol, víno, tak mají rádi, když to mají při ruce, že to mají jako regál hned za pokladnou většinou (...) voní se bojí jako že někdo veme tu flašku a hned odejde (...).“ (Resp. 2)

6.2.2 Vztah kategorií k prostoru

Obecně prostor zkoumaných vietnamských „večerek“ je velmi specifický. Obchody jsou často tvořeny jednou či dvěma nevelkými místnostmi. Vietnamci se urputně snaží vyhovět českému zákazníkovi, a proto působí jejich obchody přeplněně. Potraviny jsou ukládány do velmi vysokých regálů, aby se tam vešlo co největší množství sortimentu. Volný prostor ve „večerkách“ na mě působil stísněně. Jednotlivé potravinové kategorie v něm byly často velmi hustě naskládané vedle sebe.

Nejprodávanější kategorie potravin jsou ukládány na začátek obchodu, aby provozovatelé ukázali zákazníkovi, že to skutečně mají. Tento jev je v rozporu se „západní ideologií marketingové strategie“, kterou používají velké obchodní řetězce. Toto počínání nenutí jít spotřebitele dále do obchodu a nakoupit si další potraviny, a tím zaplatit vyšší útratu a provozovatel by měl teoreticky vyšší zisk. Vietnamci dávají pravděpodobně přednost tomu, prezentovat dle nich základní potraviny tak, aby byly co nejvíc viditelné. To může být náznak jejich odlišné představy o tom, jaké jsou základní potraviny nebo toho, jak správně

obchodovat. Trvanlivější potraviny a méně prodávané potraviny a spotřební zboží se nachází v zadních částech obchodů.

„(...) oni mají trošku jiný myšlení, vim že třeba hodně český obchody, to co se běžně prodává, tak to daj dál do toho krámu, aby prošli celý ten obchod. Jenže oni to dávají na začátek toho obchodu, aby viděli ty lidi, že to tam fakt mají, jako třeba pečivo, to dají někde na začátek a ne až někde ke konci toho obchodu (...).“ (Resp. 2)

Na umístění kategorií potravin v prostoru má také vliv, jak jsou potraviny zabalené a jakou mají hmotnost. Prostorově výraznější kategorie jsou pokládány na vyšší patra regálu. Dále kategorie s vyšší hmotností jsou ukládány do nižších pater, případně i na zem.

„(...) třeba když je něco většího, neskladný, no třeba jako bonboniéry, tak to dávají nahoru, kde maj v tom posledním patře jakoby víc místa k tomu, k tomu stropu, že jim to nebude překážet, tak to dávaj většinou nahoru ty bonboniéry. Pití se snaží dávat, co nejniž, nedávaj to do regálu úplně vysoko, třeba jako máte v Tesco nebo tady, pití se snaží dávat dolů, že se bojí, aby se jim nepoškodil ten regál.“ (Resp.)

Potravinové kategorie také nemají v prostoru „večerky“ stálé místo. Když vietnamští provozovatelé nakoupí výhodně hodně levných produktů, tak si na něj musí udělat v prodejně místo. Dále se také pohybují potraviny, které se vyprodají, a na jejich původní působiště je přeložena jiná kategorie potravin. Množství potravin ve vietnamském obchodu koluje a nemá své stálé místo.

„(...) podle toho jak to dochází, když se to mění, tak většinou větší skupinu, když chceme třeba změnit koření třeba na sušenky, tak se to přehodí jako celý kompletně (...). (Resp. 3)

V zadních částech obchodů je také možné se setkat s asijským sortimentem potravin. Ne ve všech „večerkách“ je výrazněji zastoupen, ale ve všech případech se tam nacházelo alespoň něco. Tyto potraviny

jsou velmi často oddělené od českého sortimentu, např. nachází se v jednom daném regálu.

Jev, se kterým jsem se setkala ve „večerkách“, je že v rámci touhy uspokojit potřeby českého zákazníka, je do obchodů zařazováno i jiné spotřební zboží. Záleží na velikosti „večerky“, ale pokud to stavební rozmístění nedovoluje, tak se mezi potravinovými kategoriemi objevuje regál s drogistickým zbožím nebo s krmivem pro domácí zvířata. Tyto předměty, pokud nebyly ve stavebně odděleném prostoru, se nacházely nahodile uprostřed prodejny v blízkosti dalších potravinových kategorií.

V rámci svého výzkumu jsem také zpozorovala, že se v klasifikaci potravin a jejich umístění v prostoru a sortimentu odlišují „večerky“, které jsou ve vesnických a v městských lokalitách. Ve dvou ze sedmi případů se právě zkoumaná večerka nacházela na vesnici. „Večerky“ byly dle mého názoru méně upravené, nacházelo se tam více spotřebního zboží, potraviny se nevyskytovaly v tak velkém množství jako ve městě.

Podrobnější popis umístování potravinových kategorií v prostoru jsem zahrнула již do kapitoly Výsledky – Pile sort.

6.2.3 Ekonomické aspekty obchodu

Z výsledků mého výzkumu vyplývá, že vietnamští obchodníci s potravinami se velmi snaží vyhovět českému zákazníkovi a poskytnout mu ve svém obchodě vše, co potřebuje, aby nemusel jít někam jinam. Dbají na poptávku zákazníků a pořizují do svých obchodů téměř vše, co zákazník žádá, i když často ani nevědí, k čemu to slouží.

„(...) já tu mám zákazníky, jejich zákazník jim napsal na papírek, co chce. A on vůbec nevěděl, co to je. Tak se přide zeptat, prosimtě kde to najdu, co to je, k čemu to je.... a oni třeba někteří chtěli tvaroh a neví k čemu je ten tvaroh, jen vědí, že to Češi jí, tak to tam maj ...(smích), ale neví, že se s tím nějak jako, že se z toho dělají buchty nebo nějaký jídlo (...).“ (Resp. 2)

„(...) do tří dnů je tam všechno, to co lidi vždycky řeknou, že jim to tam chybí, že by to potřebovali, tak oni automaticky dokoupej, prostě, snaží se, to co si lidi jakoby žádaj, aby nemuseli jinam.“ (Resp. 1)

Z výzkumu plyne, že potraviny dávají majitelé obchodů do slevy podle svého uvážení. Nejčastěji je to zboží, kterého mají hodně, nebo mu končí minimální trvanlivost. Téměř v každém obchodu se nachází akční košík s prošlým zbožím. Takový košík se nachází v bezprostřední blízkosti pokladny a prodávající na něj upozorňuje zákazníky.

Pokud se zaměříme na téma reklamních strategií, tak ty vietnamští provozovatelé moc nepoužívají. Devadesát procent prodejen má před prodejnou postavenou tabuli, kde jsou nápisy s „akčním zbožím“. V několika případech ke zviditelnění akčního zboží v prodejně byly použity drobné reklamní cedulky připevněné k dané potravíně. Dále je možné se setkat s prodejny, které používají „letáky“, ale pouze v případech, když mají alianci s distribuční firmou, protože ta zajišťuje kromě jiného právě i distribuci reklamního materiálu. Dále jsem se setkala během realizace svého výzkumu s tím, že samotní majitelé zákazníkovi ústně nabízeli nějaké zboží, které chtěli prodat. To se mi zdá velmi zajímavé, protože se běžně v českých obchodech s potravinami nenesetkáme s tím, že by nám prodavači nabízeli zboží. Proč to dělají Vietnamci, může souviset s tím, že mají zkušenosti s prodejem z tržnic, kde takto funguje přímý prodej.

„(...) ne, prostě jen ten nápis před obchodem (....)“ (Resp. 4)

„(...) když vstoupíte do té aliance, tak vlastně že jim ta společnost zajistí distribuci letáků. Že jakoby budou víc vidět, tohle hodně využívají nějaký ty novější potraviny...., který tam jako, že tam byl předtím nějaký jiný obchod, a chtějí se zviditelnit, tak to takhle ze začátku nějak používají.“ (Resp. 2)

Vietnamští obchodníci jsou také pečliví při kontrole kvality prodávaneho zboží. Pravidelně prochází kvalitu čerstvého ovoce

a zeleniny a špatné kusy vyhazují. Toto počínání může pramenit z jejich přesvědčení, že čerstvé ovoce a zelenina jsou nejdůležitější složkou potravy, a proto je nutné, aby byly v perfektním stavu, nebo také mají jiné představy o čerstvosti tohoto sortimentu. Dále kontrolují trvanlivost ostatních potravin, prošlé zboží buď vyhazují, nebo jej nabízí v „akčním košíku“. Chtějí mít dobrou reputaci u stálých zákazníků.

Majitelé „večerek“ se také zaměřují na nejčastěji prodávané potraviny ve svém obchodě. Na dotaz, které potraviny se opakovaně prodávají, zaznívaly především odpovědi jako pečivo, pivo, zelenina, mléko, jogurty, salámy, nealkoholické nápoje či různé sušenky. Kromě jmenovaných kategorií potravin se také opakovala odpověď – cigarety.

„Pečivo, mléko, jogurty, piva, víno, cigarety ...a uzeniny ...zeleniny.“ (Resp. 4)

„No, určitě pečivo, on tam má i krájený salámy, jogurty, hodně pivo samozřejmě, různě, ale hlavně pro pivo, myslím si, že pivo tam de ze všeho úplně nejmíc, ještě pečivo taky.“ (Resp.1)

7 DISKUSE

Nejprve bych ráda připomněla výzkumné otázky, na které jsem se v průběhu své práce pokoušela najít odpovědi. (1) Jakou klasifikační logiku používají při klasifikaci potravin Vietnamci? (2) Jaký je vztah klasifikace potravin a prostoru ve vietnamském obchodu? (3) Vztahuje se klasifikace potravin k ekonomickým aspektům vietnamského obchodu?

Téma klasifikace se promítá do všech aspektů mého výzkumu. Pro oživení bych ráda zdůraznila, že klasifikace může být vnímána jako „činnost, při které jsou objekty, koncepty a vztahy řazeny do kategorií“ [Barnard, Spencer 2004: 129]. Klasifikaci vnímám jako jeden ze způsobů, jak nahlédnout do mysli lidské společnosti. První výzkumná otázka se ptá, jakou klasifikační logiku používají Vietnamci při klasifikaci potravin? Odpověď na ni je následující. Základním vlivem na klasifikaci potravin ve zkoumaných vietnamských „večerkách“ mají příbuzní a vietnamští známí provozovatelů, jež jim radí, jak potraviny uspořádat. Necháávají si od nich poradit, protože v ČR žijí delší dobu a mají větší zkušenosti s českým zákazníkem. Dalšími faktory ovlivňující klasifikaci jsou: čerstvost potravin, cena zboží, hmotnost či velikost produktů, a také samotný český zákazník. Z výzkumu jednoznačně vyplývá, že tyto atributy jsou základními klíči, které ovlivňují klasifikaci potravin ve vietnamských obchodech. Na základě těchto mechanismů jsou různé kategorie sdružovány do shluků podobnosti.

Dále k ilustraci klasifikační logiky přispěly výše popsané výsledky vícerozměrného škálování. Z grafu vyplynulo šest základních oblastí podobností a rozdílností. Mezi klíčové funkční faktory, které ovlivňují toto rozlišení, patří zejména teplota a pořizovací cena. Vzniklé sekce bych obecně pojmenovala jako mražené výrobky, čerstvé ovoce a zelenina, alkoholické nápoje, trvanlivé potraviny, sladkosti a pochutiny, mléčné a masné výrobky. Mezi kategorie, které byly nejvíce vzdálené od shluků, patří sušené výrobky – ostatní polotovary (97), rybí výrobky (57), slané

pečivo (4), skořápkoviny čerstvé (8) či čaje bylinné (84). S uvedenými kategoriemi mají v klasifikační logice vietnamští provozovatelé největší problémy, kam je zařadit. V jednotlivých obchodech byla jejich klasifikace různorodá.

Vietnamští obchodníci se snaží po svém vypořádat se sortimentem, který je jim cizí a který sami ani nekonzumují. Považuji za velmi poutavé, jak se vypořádali s potravinami, které jsou velmi rozdílné oproti tomu, co je používáno ve Vietnamu a jak si dokázali efektivně poradit v tom, jak se přizpůsobit českému prostředí. Tyto úvahy mě přivedly k ideji, že by mě vlastně velmi zajímalo, podívat se na klasifikaci vietnamských a českých potravin a zkusit ji komparovat.

Na základě výzkumu se domnívám, že základním smyslem při určování kategorií podobnosti, není ve vietnamských obchodech dominantní vizuální smysl, jak tomu u klasifikací bývá. Prostor vietnamských „večerek“, jejichž majitelé si sami obchod zařizují a spravují, je velmi svébytný a praktičnost v něm dle mého názoru jednoznačně převažuje. Na klasifikaci potravin tedy působí i prostor obchodu. To je odpověď na mou druhou výzkumnou otázku. Velikost a hmotnost potravin, stísněný prostor, snaha vyhovět českému zákazníkovi, to vše také ovlivňuje klasifikaci potravin.

Z mého výzkumu vyplývá i odpověď na třetí výzkumnou otázku. Vietnamští obchodníci provozující obchod s potravinami s velkým úsilím se snaží vyhovět nárokům českého zákazníka. Dokonce bych řekla, že uznávají motto: „*můj zákazník, můj pán*“, protože se skutečně snaží vyhovět všem požadavkům. Zkoumané „večerky“ sice nemají vynikající „západní marketingové strategie“, ale dokážou si udržet svého zákazníka jinými aspekty jako ochota, čerstvost zboží, požadovaný sortiment.

Jako podnět k dalšímu výzkumu vnímám rozdílnost mezi „večkami“ v rurálním (vesnickém) prostředí a v urbánním (městském)

prostředí, kterou jsem během realizace svého výzkumu zaznamenala. Ale pro další detailnější studium by bylo potřebné pracovat s větším výzkumným vzorkem. Tento výzkum by mohl přinést nový pohled do problematiky klasifikace potravin ve vietnamských obchodech s potravinami.

V rámci své práce jsem také realizovala rozhovory se staršími i mladšími Vietnamci, a přestože jsem věk ve své práci nezohledňovala, tak jsem se setkala s rozdílnými názory na uspořádání potravin ve „večerkách“. Tuto rozdílnost vnímám i jako překážku při mém výzkumu. Mladší generace Vietnamců se více snaží přiblížit organizaci v českém obchodu.

Moje práce byla založena na kvalitativním přístupu. Chtěla jsem podrobně zmapovat způsob klasifikace potravin ve vietnamských obchodech v uvedených lokalitách. Je také zřejmé, že proto nejsou její výsledky aplikovatelné na všechny „večerky“ v České republice.

8 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo charakterizovat logiku, jakou Vietnamci žijící na území České republiky klasifikují potraviny ve svých obchodech. K tomuto účelu jsem použila výzkumné techniky - *pile sort* (třídění na hromádky) a polo-strukturované rozhovory. Získaná data jsem analyzovala v programu ANTHROPAC, a to pomocí kvalitativních metod. Výsledky jsem se posléze pokusila interpretovat. Nejprve jsem se zaměřila na data získaná *pile sortingem* a poté na polo-strukturované rozhovory. Výzkum jsem realizovala v okolí měst Plzeň a Klatovy.

Tato práce přinesla výsledky získané v sedmi vietnamských obchodech s potravinami a pracovala s pěti polo-strukturovanými rozhovory s Vietnamci. Snažila jsem se hledat odpovědi na otázky, které jsem si položila na začátku mé práce.

Potraviny jsou od nepaměti součástí kulturní domény společnosti a ovlivňují různé sféry života. Přestože jsou potraviny nezbytnou součástí každého lidského života, neměli bychom je považovat za samozřejmost a měli bychom se s nimi naučit správně manipulovat, k čemuž nám napomáhá právě klasifikace. Na potraviny lze tedy nahlížet jako na doménu, jež je prostoupená klasifikacemi a kategoriemi, které jsou součástí lidského vědění a myšlení.

V diplomové práci jsem se snažila nastínit, co je to klasifikace, k čemu slouží a k jakému účelu může být použita. Fotografie, které jsem během výzkumu pořídila, jsou bohatým zdrojem informací o vietnamských „večerkách“. Vietnamští obchodníci se svým způsobem vypořádali s neznámým zbožím, nejprve si nechali poradit od svých příbuzných žijících v ČR již delší dobu, protože mají větší zkušenosti s českým zákazníkem a posléze si vše přizpůsobili svým vlastním představám a užitkům. Klasifikaci potravin ovlivňují zejména místní

praktické faktory. Vietnamské „večerky“ jsou specifická místa, ve kterých český zákazník nalezne vše, co potřebuje.

Stručné shrnutí odpovědí na výzkumné otázky, jejichž ústředním tématem byla klasifikace potravin, může být následující: Základním vlivem na klasifikaci potravin ve zkoumaných vietnamských „večerkách“ mají příbuzní a vietnamští známí provozovatelů, jež jim radí, jak potraviny uspořádat. Dalšími faktory ovlivňujícími klasifikaci jsou: čerstvost potravin, cena zboží, hmotnost či velikost produktů a také samotný český zákazník. Z výzkumu jednoznačně vyplývá, že tyto atributy jsou základními klíči, které ovlivňují klasifikaci potravin ve vietnamských obchodech. Na základě těchto mechanismů jsou různé kategorie sdružovány do shluků podobnosti. Na základě klíčových atributů ovlivňujících klasifikaci potravin se odvíjí emická klasifikace. Prostor „večerek“ a jejich ekonomické aspekty spolu úzce souvisí. Vietnamci ve většině případů nepoužívají „západní marketingové strategie“, ale upřednostňují viditelně prezentovat dle nich základní potraviny, aby neztratili tvář správného obchodníka. Vietnamci se také snaží, co nejlépe uspokojit potřeby českého zákazníka, a proto do svých obchodů zařazují předměty, které buď neznají (viz např. tvaroh), nebo i jiné spotřební zboží, jež nesouvisí s potravinami.

Zkušenost s vypracováním této práce mě obohatila o mnoho vědomostí, spojených s klasifikací a vietnamskou tematikou. To považuji za přínos nejen pro mě, ale i pro ty, jež by se chtěli v budoucnosti této či podobné problematice věnovat.

Jako podnět k dalšímu hlubšímu výzkumu zabývající se touto tematikou vnímám, jak jsem již uvedla výše, komparaci mezi „večerkami“ v rurálním a urbánním prostředí, nebo klasifikaci a komparaci potravin českých a vietnamských (asijských).

9 POUŽITÁ LITERATURA

Agnew, John. 2011. „Space and Place.“ Pp. 1-34 in J. Agnew, D. Livingstone (eds.). *Handbook of Geographical Knowledge*. London: Sage.

ANTHROPAC Version 4.98. 1996. Analytic Technologies. [online]. [cit. 20.3.2015]. Dostupné z: <http://www.analytictech.com/anthropac/apacdesc.htm>.

Applebaum, Herbert. 1987. *Perspectives in Cultural Anthropology*. Albany: State University of New York Press.

Astuti, Rita, Bloch Maurice. 2012. „Anthropologists as Cognitive Scientists.“ *Topics in Cognitive Science* 4 (3): 453-461.

Avieli, Nir. 2012. *Rice Talks: Food and Community in a Vietnamese Town*. Bloomington: Indiana University Press.

Barnard, Alan, Jonathan Spencer. 2004. *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*. London: Routledge - Taylor & Francis Group.

Bennardo, Giovanni. 2013. Cognitive Anthropology. [online]. [cit. 16.2.2015]. Dostupné z: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0070.xml#obo-97801997665670070-div2-0001>.

Berlin, Brent, Paul Kay. 1991. *Basic Colour Terms. Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.

Bernard, H. Russell. 2006. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham: Altamira Press.

- Bloch, Maurice. 1998. *How We Think They Think. Anthropological Approaches to Cognition, Memory, and Literacy*. Oxford: Westview Press.
- Borgatti, Stephen. 1996. *ANTHROPAC 4.0 User's Guide*. Natick Massachusetts: Analytic Technologies.
- Boster, James S. 2005. „Categories and Cognitive Anthropology.“ Pp. 92-116 in Henri Cohen, Lefebvre Claire (eds.). *Handbook of Categorization in Cognitive Science*. Oxford: Elsevier.
- Boster, James S., Susan C. Wehler. 1990. „Cognitive and Contextual Variation in Hot-Cold Classification.“ *American Anthropologist. New Series* 92 (1): 171–179.
- Brouček, Stanislav. 2003. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR.
- Brouček, Stanislav. 2003b. *Český pohled na Vietnamce (mediální obraz Vietnamu, Vietnamců a vietnamství)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Budil, Ivo T. 2003. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton.
- Casson, Ronald. W. 1983. „Schemata in Cognitive Anthropology.“ *Annual Review of Anthropology* 12: 429–462.
- CIA. *East and Southeast Asia: Vietnam*. 20014 [online]. [cit. 31.3.2015]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/vm.html>.
- Cohen, Henri, Lefebvre Claire. 2005. „Bridging the Category Divide.“ Pp. 2-15 in Henri Cohen, Claire Lefebvre (eds.). *Handbook of Categorization in Cognitive Science*. Oxford: Elsevier.

Cresswell, Tim. 2004. *Place. A Short Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Český statistický úřad (ČSÚ). Cizinci v ČR. [online]. [cit. 14.3.2015]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/cizinci_v_cr_vietnamci_u_nas_zakorenili20120214.

D'Andrade, R. G. 1995. *The Development of Cognitive Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Durkheim, Emil, Marcel Mauss. 2010 [1903]. *Primitive classification*. New York: Routledge - Taylor & Francis Group.

Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London, New York: Routledge - Taylor & Francis Group.

Eastman, Caroline, Robin M. Carter. 1994. „Anthropological Perspectives on Classification Systems.“ *5th ASIS SIG/CR Classification Research Workshop* 69-78. doi:10.7152/acro.v5i1.13777.

Fischer, Michael. D. Rok neveden. Representing Anthropological Knowledge: Calculating Kinship. [online]. [cit. 2.2.2015]. Dostupné z: <http://era.anthropology.ac.uk/Kinship/classification.html>.

Fischler, Claude. 1988. „Food, Self and Identity.“ *Social Science Information* 27: 275-293.

Freidingerová, Tereza. 2014. *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Garbarino, Merwyn S. 1983. *Sociocultural Theory in Anthropology: A Short History*. Prospect Heights, IL: Waveland Press.

Harnad, Stevan. 2005. „To Cognize is to Categorize: Cognition is Categorization.“ Pp. 20-42 in Henri Cohen, Lefebvre Claire (eds.). *Handbook of Categorization in Cognitive Science*. Oxford: Elsevier.

Hofírek, O., Michal Nekorjak. 2009. „Vietnamští imigranti v českých velkoměstech – Integrace přistěhovalců z Vietnamu.“ Pp. 161-194 in Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola (eds.). *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Ingold, Tim. 2011. „Against Space: Place, Movement, Knowledge.“ Pp. 29-43 in Peter Wynn Kirby (ed.). *Boundless Worlds: An Anthropological Approach to Movement*. United States: Berghan Books.

Keesing, Roger M. 1972. „Paradigms Lost: The New Ethnography and the New Linguistics.“ *Southwestern Journal of Anthropology* 28 (4): 299-332.

Kimmell, Arwen. Rok neuveden. Biographies: Ward H. Goodenough. [online]. [cit. 12.2.2015]. Dostupné z: http://www.indiana.edu/~wanthro/theory_pages/goodenough.htm.

Klvačová, Petra, Tomáš Bitrich. 2003. *Jak se (ne)píše o cizincích*. Praha: Multikulturní centrum Praha.

Kocourek, Jiří. 2006. „Vietnamci v ČR“. Pp. 46-61 in Yana Leontiyeva (ed.). *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Kocourek, Jiří. 2010. *Vietnamská kuchyně*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy.

Ladinsky, Judith L., Nancy D. Volk, Margaret Robinson. 1987. „The Influence of Traditional Medicine in Shaping Medical Care Practices in Vietnam Today.“ *Social Science & Medicine* 25 (10): 1105-1110.

Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.

Lévi-Strauss, C. 1996. *Myšlení přírodních národů*. Liberec: Dauphin.

Levinson, S. C. 1996. „Language and Space.“ *Annual Review of Anthropology* 25: 353–382.

Levinson, S. C. 2004. *Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Lim Chan Ing. 2011. „A Brief Introduction to Anthropological Perspectives on Diet: Insights into the Study of Overseas Chinese.“ *Asian Culture and History* 3 (1): 86-93.

Mealtime customs. [online]. [cit. 13.4.2015]. Dostupné z: <http://www.foodbycountry.com/Spain-to-Zimbabwe-Cumulative-Index/Vietnam.html>.

Mintz, Sydney W., Christine M. Du Bois. 2002. „The Anthropology of Food and Eating.“ *Annual Review Anthropology* 31: 99–119.

Montanari, M. 1949. *Food is Culture*. New York: Columbia University Press.

Mulíček, Ondřej, Robert Osman, Daniel Seidenglanz. 2013. „Imaginace a reprezentace prostoru v každodenní zkušenosti.“ *Sociologický časopis* 49 (5): 781–810.

Muysken, Pieter. 2005. „A Modular Approach to Grammatical Categories Evidence From Language Diversity and Contact.“ Pp. 46-68 in Henri

Cohen, Lefebvre Claire (eds.). *Handbook of Categorization in Cognitive Science*. Oxford: Elsevier.

Ottův slovník naučný. Encyklopedie obecných vědomostí. 1888. Praha: J. Otto.

Pechová, Eva. 2003. „Na guláš a knedlíky ve Vietnamu zapomeňte.“ *Klub Hanoi*. [online]. [cit. 12.3.2015]. Dostupné z: <http://www.klubhanoi.cz/view.php?cisloclanku=2003081201>.

Pechová, Eva. 2007. *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťováním*. Praha: La Strada Česká republika, o.p.s.

Perchonock, Norma, Oswald Werner. 1969. „Navaho Systems of Classification: Some Implications for Ethnoscience.“ *Ethnology* 8 (3): 229-242.

Pokorný, Jan. 2010. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing a.s.

Rapport, Nigel, Joanna Overing. 2000. *Social and Cultural Anthropology. The Key Concepts*. London, New York: Routledge.

Rosch, Eleanor. 1978. *Principles of Categorization*. Berkeley: University of California.

Růžička, Michal. 2007. *Studium klasifikace v sociální antropologii [Rigorózní práce]*. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta filozofická.

Simova, Bobbie, Tara Robertson, Duke Beasley. 2009. *Cognitive Anthropology*. [online]. [cit. 9.2.2015]. Dostupné z: <http://anthropology.ua.edu/cultures/cultures.php?culture=Cognitive%20Anthropology>.

Soukup, V. 2011. *Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál.

Sowa, John F. 2005. „Categorization in Cognitive Computer Science.“ Pp. 141-161 in Henri Cohen, Lefebvre Claire (eds.). *Handbook of Categorization in Cognitive Science*. Oxford: Elsevier.

Šlesingrová, Olga. 2013. „Schůzka s božským kaprem.“ *Viet Food Friends*: 52-55. [online]. [cit. 23.3.2015]. Dostupné z: http://www.vietfoodfriends.cz/files/press/12_soubor.pdf.

Toušek, Laco. 2012. „Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie.“ Pp. 25-73 in Tomáš Hirt (a kol.). *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita.

Trajtelová, Jana. 2013. *Cognitive Anthropology: Selected Issues*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity.

Trubek, Amy B. 2008. *Taste of Place: A Cultural Journey into Terroir*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.

Varianty. 2002. „5.1 Vietnamci.“ *Společnost Člověk v tísni*: 357-392. [online]. [cit. 14.3.2015]. Dostupné z: <http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b05cizinci/b0501vietnamci.pdf>.

Vietnam. [online]. [cit. 11.4.2015]. Dostupné z: <http://www.everyculture.com/To-Z/Vietnam.html>.

Vietnam b. [online]. [cit. 13.4.2015]. Dostupné z: <http://www.foodbycountry.com/Spain-to-Zimbabwe-Cumulative-Index/Vietnam.html>.

Vietnamese food. 2014. „10 Best Foods for your Heart.“ [online]. [cit. 13.4.2015]. Dostupné z: <http://www.vietnamesefood.com.vn/vietnamese-food/best-vietnamese-food/10-best-foods-for-your-heart.html>.

Vietnamese food. 2010. [online]. [cit. 16.4.2015]. Dostupné z: <http://www.asianinfo.org/asianinfo/vietnam/pro-food.htm>.

Wassmann, Jurg, Pierre R. Dasen. 1994. „Hot” and “Cold”: Classification and Sorting Among the Yupno of Papua New Guinea.“ *International Journal of Psychology* 29 (i): 19-38.

Weller, Susan C., A. Kimball Romney. 1988. *Systematic Data Collection*. London: SAGE Publications.

Wierzbicka, Anna. 1984. „Apples Are Not a "Kind of Fruit": The Semantics of Human Categorization.“ *American Ethnologist* 11 (2): 313-328.

10 RESUMÉ

The aim of this diploma work was to define the logic that is used to classify food in the shops of Vietnamese living in the territory of the Czech Republic. For this purpose I used research method of pile sort and half-structured interviews. Obtained data were analyzed in the ANTHROPAC programme and with the help of qualitative methods. Finally, the results were interpreted. The research was carried out nearby and within the city of Pilsen and the town of Klatovy.

This work brought out results obtained in seven Vietnamese food shops and out of five half-structured interviews with Vietnamese. I tried to answer the research questions that were stated at the beginning of this work: What classification logic is used when Vietnamese classify food? What is the relationship between food classification and space in the Vietnamese shop? Is food classification related with economic aspects of Vietnamese shop?

From the content point of view the thesis it was divided into the theoretical and practical part. Important terms such as classification, food and space were introduced in the theoretical part. Further, the reader was acquainted with cognitive anthropology which is one approach that can be used when investigating the classification itself. Last but not least, selected aspects of group of people that consider themselves as Vietnamese were defined. The practical part was devoted to methodological procedures of data collecting and analysis. To conclude, the results and data interpretation are published.

For classification logic in Vietnamese shops when dealing with the unfamiliar goods, they accepted some advice at the beginning, however, later they adapted everything to their own ideas and benefit. Food classification is influenced mainly by local practicalities. Vietnamese „evening shops“ (convenience stores) are specific in a way that Czech customer finds there everything s/he needs.

11 PŘÍLOHY

Foto 1. Příklad klasifikace potravin – sekce trvanlivé potraviny
Zdroj: Vlastní archiv

Foto 2. Příklad klasifikace potravin – sekce sladkosti a pochutiny
Zdroj: Vlastní archiv

Foto 3. Příklad klasifikace potravin – sekce ovoce a zelenina
Zdroj: Vlastní archiv

Foto 4. Příklad klasifikace potravin – sekce mléčné výrobky
Zdroj: Vlastní archiv